

Szöllősi-Baráth Szabolcs

Jurisztokrácia

Az alkotmánybíróságok közvetlen beavatkozása a politikai küzdelmekbe

EURÓPA - ÁZSIA

Bevezetés

A kialakuló alkotmánybíráskodás a demokrácia politikaformálásának gátat szabott, és egyben a megkettőződés felé tolta a politikai rendszert, a demokrácia mellé a jurisztokrácia hatalmi mechanizmusait építve ki (Pokol 2020.24). E tekintetben nem maradhat el a több alkalommal, Pokol Béla és Robert Alexy által is idézett alapvetés rövid ismertetése, amely alapot ad majd a jelen tanulmány fókuszpontjainak ismertetéséhez. Az alkotmánybíróság létrehozása szükségességének alapeszméjéből következett az a felismerés, hogy a kasszációs hatáskör biztosítása egyben beavatkozást jelent a demokratikus folyamatokba. A felismerés nem mástól, mint Hans Kelsen-től származik, aki negatív jogalkotóként is hivatkozott az alkotmánybíróságra (Das Gericht als negativer Gesetzgeber). A német alkotmányjogtanárok 1928. április 23-án és 24-én Bécsben tartott konferenciáján Kelsen kiemelte, hogy az alkotmányokban rögzített politikai deklarációk ("igazságosság", "szabadság", "méltányosság", "erkölcs") alapján történő alkotmánybíráskodás „olyan hatalom, amelyet egyszerűen tűrhetetlennek kell érezni” (Kelsen 1929:68). Ezért fontos, hogy az alkotmánybíróság eljárásának eredménye a jogellenes cselekmény semmissé tétele (kasszáció), nem pedig a reformáció. Ebből látszik Kelsen alapvetően processzuális szemlélete, amely a normakontrollban látta meghatározni az alapvető funkciót, vagyis annak a körülménynek a vizsgálatát, hogy a jogszabályok megalkotása során az alkotmányhoz kötöttség a jogalkotó eljárása során megvalósult-e.

A további funkciók tekintetében el kell különíteni a jogi és a politikai jelentéstartalmat, és azok megjelenési formáit. Ez a dolgozat az alkotmánybíróság funkcióinak meghatározása irányából közelíti meg a politikai felelősség megállapítása helyére lépő alkotmányos elmozdítás jelenségét, amely egy további leágazása az eredeti funkciónak, egyben a demokratikus folyamatok további torzulása, és a felsőbbbíróságok erőteljesebb benyomulását jelenti a politikai térbe. A dolgozat fejezetei empirikus módszerrel mutatják be a jogi alkotmányosság működését európai és ázsiai példákon keresztül, és igyekeznek felhívni a figyelmet arra is, hogy a jogi formában történő felelősségre vonás, amelynek egyik alosa, leágazása az alkotmányos elmozdítás, nem cserélhető fel a politikai felelősségre vonással anélkül, hogy ez ne üresítené ki szükségszerűen a demokratikus politikai küzdelmek folyamatait.

I. EURÓPA

1. Litvánia – Rolandas Paksas (2004)

1.1 Problémafelvetés, bevezetés

Rolandas Paksas litván elnököt 2004-ben fosztották meg hivatalától alkotmány sértés/esküszegés miatt. A litván alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy Paksas több alkotmányellenes cselekményt is elkövetett, például titkos információkat adott át és visszaélt hatalmával. Az alkotmánybírósági döntés alapján a parlament megszavazta Paksas hivatalvesztését, így ő lett az első európai vezető, akit alkotmányos úton távolítottak el a posztjáról.

Az ügy alapján jól körvonalazható, hogy az alkotmányos elmozdítás mennyiben jelenti a politikai/demokratikus küzdelem kiüresítését. E körben a jelen tanulmány arra koncentrál, hogy bemutassa a politikai és jogi alkotmányosság nézőpontjából a demokrácia egyfajta torzulásaként jelentkező alkotmánybírósági beavatkozást, mindezt a fentiekben hivatkozott kelsen-i alapvetésre tekintettel.

1.2 Normatív háttér - előzmények

A litván alkotmány 86. cikke szerint a köztársasági elnököt csak az alkotmány súlyos megsértése, a beiktatásakor tett eskü megszegése vagy bűncselekmény elkövetése esetén lehet a hivatali idő lejártá előtt elmozdítani. Litvánia alkotmányának 74. cikke szerint a köztársasági elnököt (...) az országgyűlés (Seimas) teljes létszámának 3/5-ös többségével fel lehet menteni tisztségéből, a Seimas statútumában szabályozott felmentési eljárásnak megfelelően. Az eljárásrend részletes ismertetése szükségtelen, abból elegendő annyit kiemelni, hogy amennyiben a Seimas a jelenlévő parlamenti képviselők szavazattöbbségével jóváhagyja a bizalmatlansági indítvány alapján alakult vizsgálóbizottság jelentését, amely kedvező a felmentési eljárás megindítása szempontjából, határozatot hoz az eljárás megindításáról, és írásban felkéri az Alkotmánybíróságot, hogy ebben az esetben nyilvánítson véleményt. A felmentési eljárás csak akkor folytatódik, ha az Alkotmánybíróság úgy dönt, hogy az államfő konkrét cselekedetei ellentétesek az Alkotmánnyal, pontosabban ezek a cselekedetek az alaptörvény rendelkezéseinek súlyos megsértését, az eskü megszegését vagy bűncselekményt eredményeztek (a Seimas statútumának 238. cikke). A fentiekből látható, hogy az ügyben a felelősség megállapításának kérdésében valójában az alkotmánybíróság dönt, a Seimas csak a jogkövetkezményeket alkalmazza. Egyebekben erre az Alkotmánybíróság kifejezetten hivatkozik az ítéletében.

Paksas két rövid ideig miniszterelnök volt Valdas Adamkus elnök alatt, mielőtt saját pártot alapított és legyőzte Adamkust a 2002-es választásokon. Néhány hónappal beiktatása után külön rendelettel litván állampolgárságot adott egy ott élő orosz üzletembernek, Jurij

Boriszovnak, aki a választási kampányának egyik fő adományozója volt. (Clark & Verseckaitė 2005.18) 2003 őszén nyilvánosságra került egy titkosszolgálati jelentés, amely aggályokat vetett fel a quid pro quo korrupcióval és az orosz kormány vagy orosz bünszövetkezetek lehetséges befolyásával kapcsolatban a litván elnökségre (Neuman 2023.634) Az Alkotmánybíróság az ügyben megállapította, hogy Paksas szabálytalanul és saját személyes érdekből – nem pedig törvényes közcélból - adta meg az állampolgárságot, és ezzel megsértette az alkotmányt és a hivatali esküjét. Külön érdekessége az ügynek, hogy bizalmatlansági indítvány alapján megindított büntetőügyben a legfelsőbb bíróság végül 2005. decemberében felmentő ítéletet hozott (Simion 2013.209.)

1.3 Politikai vonatkozások

Az ügy politikai háttéréről megjelent tanulmányok szerint a baloldali populizmus dominanciája, illetve a volt kommunista és az antikommunista elit közötti felbontatlan paktum, amely szoros összefüggésben állt a sikeres elmozdítással. Paksas retorikájában és szimbolikájában Jörg Haiderre és Jean-Marie Le Penre emlékeztetett, és ugyan a bizalmatlansági szavazás eredménye jelentősen csökkentette Paksas támogatóinak számát, de ez nem lett volna elegendő ahhoz, hogy a politikai térből kiszoruljon, így – amennyiben a leváltott elnök indulhatott volna a rendkívüli elnökválasztáson, akkor - sikerült volna bejutnia a szavazás második fordulójába. A 2004. június 27-én tartott második forduló során a Paksas helyett induló jelölt a szavazatok 47,35%-át szerezte meg (a szavazásban részt vevő választópolgárok 46,66%-a) (Norkus 2011.20)

Ezért különösen fontos röviden kiemelni a felmentést követő jogalkotást, majd alkotmánybírósági beavatkozást. Miután Paksas a felmentését követően jelezte indulási szándékát a Seimas módosította az elnökválasztásról szóló törvényt, és beillesztett egy olyan rendelkezést, amely megtiltotta, hogy a Seimas által a hivatalából vádemelési eljárás következtében felmentett személyeket a hivatalukból való felmentésüket követő 5 évig köztársasági elnökké válasszák. A Seimas egyben kérte az Alkotmánybíróságtól a választási törvény módosításának alkotmányossági felülvizsgálatát. A normakontroll során az alkotmánybíróság megállapította, hogy alkotmányos a közhivatalból elbocsátott személy elnökjelöltségének megakadályozása, de alkotmányellenes az eltiltás 5 éves időtartamának előírása. Az Alkotmánybíróság hangsúlyozta, hogy az a személy, akit az alkotmány súlyos megsértése vagy esküszegés miatt távolítottak el az elnöki tisztségből, soha nem választható köztársasági elnökké, a Seimas tagjává, és soha nem tölthet be olyan közhivatalt, amelyhez az alkotmányban előírt eskü letétele szükséges (Simion 2013.209.).

1.4 Alkotmánybíróság, mint politikai döntéshozó

Az ügy kifejezett érdekessége azon túl, hogy Paksas volt az első köztársasági elnök, akit Európában alkotmányos indokokkal mozdítottak el, az alkotmánybíróságok kétszeri beavatkozása ugyanazon személy vonatkozásában a demokratikus versenybe. Egyfelől nem

vitatható, hogy az alkotmánybíróságoknak lehet olyan feladat- és hatásköre, amely állam vezetőik elmozdítását tartalmazza (lásd a magyar Alaptörvény 13. cikke, illetve Abtv. 35. §-a). Másrészt a köztársasági elnöknek – a parlamentáris kormányokkal ellentétben – nincs politikai felelőssége, így a mandátum lejártá előtt politikai okból nem, csak az alkotmányban rögzített módon távolíthatók el a ciklus lejártá előtt. Ennek két fő modellje létezik: az ún. impeachment és az állambíráskodás. A lényegi eltérés, hogy impeachment esetében politikai testület dönt a hivatalvesztés alkotmányos oka fennállásáról. Az állambíráskodás esetén viszont egy bírói testület dönt a hivatalvesztésről (Csink 2022). Ennek okán az impeachment szükségszerűen politikai értékválasztást jelent. Mivel a litván modell az impeachment eljárást követi (beiktatva az alkotmánybíróságot véleményezőként), ezért – értelemszerűen – felmerül a kérdés az alkotmánybíróság szerepe tekintetében.

Visszaulva a litván alkotmánybíróság 2004. március 31-i döntésére, egyértelműnek tűnik, hogy a politikai értékválasztás ez esetben háttérbe szorul, pontosabban arra korlátozódik, hogy a bizalmatlansági indítvány alapján a felmentési/megfosztási eljárás elinduljon. Innentől az alkotmánybíróság az, aki átveszi a döntéshozó szerepét, mivel a felelősség (nem) megállapítása köti a Seimast. Mindez közvetett hatás, és az adott állam alkotmányos működése tekintetében lehet kritika, ráerősítve arra, hogy a kialakított modell a politikai preferenciák helyébe a senki által nem ellenőrizhető testület döntését emeli. Paksas ügyében ennél közvetettebb hatás is kimutatható.

A litván Alkotmánybíróságnak az a döntése, hogy a hivatalától megfosztott köztársasági elnök véglegesen elveszíti a passzív választójogát, az adott személyre és azok politikai választóira közvetlenül kiható eredmény. Másfelől közelítve, az alkotmánybíróság nem csak az adott politikai vitát zárta le – a rendszer felépítéséből adódóan – kizárva a milliók által választott parlament preferenciáinak megjelenését, hanem a jövőre nézve alkotott véleményt. Erre vonatkozóan a főbírósg döntését az EJEB Nagykamarája 2011. január 6-án értékelte (lásd az internetes hivatkozások között),

Az irányadó liberális nézőpontok szerint a populista kormánnyal szembeni sikeres védekezés kilátásai részben a bíróság intézményi felépítésétől függenek. Tény, hogy a jelen ügyben nem a kormánnyal szemben igyekezett fellépni a főbírósg, ugyanakkor az elnök populista megnyilvánulásai miatt ide vonható a hivatkozás. Az alkotmánybíróságnak rendelkeznie kell a szükséges hatáskörökkel és az azok gyakorlására vonatkozó lehetőséggel (Smekal, Benak, Vyhnanek 2022.1232). Ebben a tekintetben nem kerülhető meg a bírák személyes preferenciája, hajlandósága a liberális demokrácia védelmére, mivel a jogállamban a demokratikus intézmények szilárdsága nem választható el a magas tisztségre megválasztott vagy kinevezett személyek jellemétől és motivációitól (Huq 2018.1530).

A fentiekből látható, hogy a jogi alkotmányosság és a politikai alkotmányosság metszéspontja maga az alkotmánybíróság, illetve az alkotmánybíróság szerepét betöltő felsőbírósg. Pontosabban fogalmazva a jogi alkotmányosság létét az az állítás, az a lehetőség határozza meg, hogy a demokratikus társadalmat szervező eredményeket egy testület jobban, hatékonyabban képes meghatározni, mint a milliók részvételével megtartott választás, vagyis maga a demokratikus folyamat. Bellamy szerint a jogi alkotmányosság azon összetevője, hogy van racionális konszenzus a demokratikus eredményekről, erős kétségeket ébreszt az alkotmánybíróságok felelősségével kapcsolatban, amennyiben ezen eredmények rögzítése ítélet alapján történik (Bellamy 2022.17).

1.5. Jogi felelősség, politikai felelősség

A felelősség, mint fogalom általános tartalmának megragadására a jogtudományban számos kísérlet történt, eltérő nézőpontokból. Földi konklúziója szerint legalább hat jelentésszintet azonosítható a fogalom tekintetében, így az apriori felelősségfogalom megalkotása szinte lehetetlen (Deli 2007). A jelen téma szempontjából nem szükséges megvizsgálni a nézőpontokat tüzetesen, elegendő a (társadalmi) felelősség átfogó tartományán belül elkülöníteni egymástól a jogi és politikai felelősség területeit. Alapvetésként rögzíthető, hogy a felelősség fogalma szükségszerűen magában foglalja és feltételezi a követelmények és következmények létezését, a legtávolabbi halmazzal tekintve, a társadalom szintjén. Más megközelítésben a felelősség általános értelemben a társadalmi normáknak való állandó alávetettséget jelenti (Zoványi 2012).

A tanulmány a felelősség megállapítására (egyedül) jogosult aktorok tekintetében közelít a felelősséghez a komplex társadalmak alrendszerei, azon belül is a jogi és a politikai alrendszer vonatkozásában (Pokol 2004.19). Ennek során szükséges lesz látni, hogy a felelősségi kérdések is az alrendszert szervező bináris kódhoz igazodó módon alakulnak, kijelölve ezzel a döntéshozó aktorokat. A jogi alrendszer esetén a jogos/jogtalan értékduál mentén történő döntés a felelősségről a bíróságok feladata és hatásköre lesz, és ez a döntés egy alakszerű határozat (ítélet) formájában jelenik meg. A politikai alrendszer a kormányon maradni/ellenzékbe kerülni bináris kód mentén képezi le a valóságot, amely esetben a felelősség megállapítása az azonos értékű szavazatokkal rendelkező egyének többsége lesz. A döntés a demokratikus választások eredményében, végső soron alkotmányosan megalakított kormány létrejöttében testesül meg.

A fentiekből következik, hogy a felelősség kérdésében való döntés és a döntéshozó személye az, ahol az adott alrendszer jellemzői leginkább koncentrálnak. A döntéshozók felcserélésének egyik következménye az anarchia, amikor is tömegek döntenek a jogos/jogtalan kérdésében. Amennyiben a politikai alrendszer döntéshozóit cseréljük fel a bíróságokra, akkor annak eredménye a jurisztokrácia lesz. Ebben az esetben a bíróságok benyomulnak a politikai térbe, ez által kizárják a demokratikus küzdelmeket, és senki által felül nem bírálható módon szervezik meg az alrendszer folyamatait, eldöntve a kormányon maradni/ellenzékbe kerülni kérdését.

Az alkotmánybíróságok politikai tényezővé válásához vezető folyamat fontos mérföldköve, amikor létrejött az alkotmánybíróság eljárásának közvetlen kezdeményezése lehetősége. Tulajdonképpen a mindenkorai törvényhozási többség kvázi ellenzékeként lett így azonosítható az alkotmánybíróság, mint a mindenkorai ellenzék végső reménysége, azaz a politikai hatalmi folyamatok eminens résztvevője (Pokol 2014.15). Bellamy azt is hozzáteszi, hogy a normakontroll akkor a legsikeresebb, amikor a többség gyenge és azt folyamatosan változó koalíciók alakítják (mivel nehéz összegyűjteni az eredeti többséget), így a bíróság ez esetben a ténylegesen győztes koalíciót helyettesíti (Bellamy 2022.79).

1.6 Összefoglalás - „Látszólagos impeachment”

Paksas esetében – utalva a fentiekre – látható volt, hogy a bizalmatlansági indítványnak tisztán politikai motivációi voltak. Az elnök ellen felhozott vádak tekintetben nem maradhat figyelmen kívül, hogy utóbb – a bizalmatlansági helyzet alapján – elindított büntetőeljárás felmentéssel zárult. Mindez (a büntetőjogi felelősség) – a litván alkotmány szerint – nem konjunktív feltétele a bizalmatlansági eljárás megindításának, amely igazolja azt, hogy másfajta felelősség felmerülése esetén is megindítható az eljárás. Az alkotmánysértés és az esküszegés a tételes jog alapján nem feltétlenül azonosítható cselekvések. Ebből, és a litván alkotmány szerinti eljárásrendből az is következik, hogy szükségszerűen politikai okokat, politikai értékválasztás szerinti felelősséget kell keresni az eljárás megindítása mögött. A problémát az ügyben nem ez jelenti, hanem a megvalósítás módja.

Amint azt a fenti fejezet említi, a felelősség megállapításának litván rendszere tekintetében is lehet kritikát megfogalmazni, mivel ez „látszólagos impeachment”, ugyanis a végső döntést az alkotmánybíróság hozza meg, amelyet a Seimas csak deklarál. Bizonyos szempontból a demokrácia helyébe lépő jurisztokrácia megjelenése ez, ugyanis nem enged teret a politikai megnyilvánulásnak a bizalmatlanság esetében, hanem – esetjoga alapján – maga dönti el a kérdést.

Ez vezet át a konkrét ügyszöveghez és a döntés normatív alapjához. Ugyanis a litván alkotmányos berendezkedés kritikája nem tárgya a jelen tanulmánynak csupán a körülmények miatt kellett kitérni rá. Az alkotmánysértés a litván jogban minden olyan cselekvést, jogszabályt vagy mulasztást magában foglal, amely sérti az Alkotmány rendelkezéseit vagy elveit. Ennek speciális formája az esküszegés esete. Ugyanakkor a döntéshez szükséges lesz azonosítani a konkrét (esküszegő) cselekvést, és azt a szubszumálni. „Az alkotmányos elveket gyakran, sőt bizonyos esetekben még tágra is kell értelmezni. Ez az értelmezés teszi lehetővé az alkotmány teljes szövegének és kontextusának megismerését, és lényeges feltétele lehet annak, hogy az alkotmány betűje ne uralkodjon az alkotmány szelleme felett (Kūris 1998.71)”. A szó szerinti idézet Egidijus Kūristól származik, aki a litván alkotmánybíróság korábbi elnöke, és jelenleg a litván bíróként dolgozik a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságán.

A bíróság Paksas esküszegését megállapító ítéletében (elnök: Egidijus Kūris), hasonló kiterjesztő értelmezéssel élt. Például „Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy az esküszegés emellett az alkotmány súlyos megsértése, míg az alkotmány súlyos megsértése az eskü megszegésének minősül.” Nem tárgya a tanulmánynak a jogértelmezési kánonok ismertetése, de ilyen esetben – Pokol Bélát idézve – nem maradhat el annak kiemelése, hogy a Scalia féle textualista alapokhoz visszatérés minden olyan esetben kívánatos, amikor az alkotmánybíróságok ilyen nyíltan távolodnak el a szövegrétegtől (Pokol 2014.277). Az csak külön kiegészítés, hogy a textualista kánon szerinti jogalkalmazás bizonyos tekintetben visszatérés lehet kelsen alapokhoz is. Különösen a Paksas ítélet következő megállapításai ismeretében.

„Az Alkotmány értelmében kizárólag az Alkotmánybíróság jogosult annak eldöntésére, hogy az Alkotmány 74. cikkében megjelölt személyek, akik ellen felelősségre vonási eljárás indult, súlyosan megsértették-e az alkotmányt (tekintettel arra, hogy az alkotmány súlyos megsértése egyben esküszegést is jelent – annak eldöntésére, hogy ezek a személyek megszegtek-e az esküt). Az Alkotmánybíróság azon következtetése, hogy egy személy súlyosan megsértette az alkotmányt (és így megszegte az esküt), végleges. Sem állami intézmény, sem állami tisztviselő, sem más alany nem változtathatja meg vagy vonhatja vissza

az Alkotmánybíróság ilyen döntését. Az Alkotmány értelmében az ilyen következtetést sem népszavazással, sem választással, sem más módon nem lehet megváltoztatni vagy visszavonni.”

Bellamy szerint az önkényuralom megkülönböztető jegye, hogy a mérlegelési jogkör tetszés szerint, az érintettek megkérdezése, érdekeik figyelembevétele nélkül gyakorolható (Bellamy 2022.143). A jelen esetben a jogi alkotmányosság egyszerűen elfojtja a további politikai lehetőségeket, ez azért is különösen szembetűnő, mivel a Litvániában a köztársasági elnököt közvetlenül, általános választójog alapján választják meg. Az a körülmény, hogy az alkotmánybíróság a demokratikus versenyből véglegesen kizáró döntést hozzon, a köztársasági eszmény egyfajta tagadását is jelenti.

A döntés utóéletét tekintve az EJEB a fent hivatkozott ítéletében 2011-ben kimondta, hogy Rolandas Paksas élethosszig tartó eltiltása a litván parlamenti választásokon való indulástól sérti az Emberi Jogok Európai Egyezményének 3. kiegészítő jegyzőkönyvében foglalt választójogot. Az EJEB szerint az élethosszig tartó tilalom aránytalan szankció, amely nem biztosít lehetőséget a rehabilitációra vagy az eltiltás idővel történő felülvizsgálatára. Az EJEB a döntést túlzottan szigorúnak és diszkriminatívnak ítélte, mivel a tiltás örök időkre megakadályozta Paksast politikai jogainak gyakorlásában. Az ítélet hatására Litvánia később módosította az alkotmányt, lehetővé téve az eltiltás felülvizsgálatát és időbeli korlátozását.

2. Románia – Válságok 2012. és 2024.

2.1 Előzmények

Az alkotmánybíróságok politikai folyamatokba történő bevonódását, Románia viszonylatában két - egybekben ellentétes irányú - döntéssel lehet bemutatni.

Traian Băsescu román elnököt 2012-ben alkotmányos válság közepette felfüggesztették, amikor a parlament megvádolta hatalommal való visszaéléssel. Az ügy alkotmányos vitákat váltott ki Romániában, és az alkotmánybíróság is szerepet játszott a folyamatban. A román alkotmánybíróság végül visszahelyezte Băsescut a hivatalába, miután a népszavazás nem érte el az érvényességi küszöböt.

A 2024-es romániai elnökválasztás első fordulójában a független jelölt, Călin Georgescu váratlanul az első helyen végzett. Ezt követően a román ügyészség kibertámadásokra és illegális kampányfinanszírozás gyanújára hivatkozva eljárást kezdeményezett. Ennek nyomán a román Alkotmánybíróság 2024. december 6-án érvénytelenítette az elnökválasztás eredményét, alkotmányos válságot idézve elő az országban. A döntés politikai káoszt váltott ki, mivel a választások legitimitása megkérdőjeleződött, és a politikai szereplők között mély megosztottság alakult ki.

Az alkotmánybíróság két döntése közötti jelentős eltérés, hogy ameddig a 2012. évi döntése inkább prudenciálisnak és óvatosnak volt mondható, még azon az áron is, hogy szembehelyezkedett a korábbi esetjogával, addig a 2024. évi beavatkozás mintha szándékosan

nyomult volna a politikai térbe. Ugyan a 2024. évi döntés alkotmányos és politikai következményei nem tisztázottak, a jelen tanulmány alapfelvetését eredményesen példázhatják.

2.2 - Semi-presidentialism és alkotmányos blitzkrieg

A román félprezidenciális rendszer mintája az V. Francia Köztársaság volt, az alkotmányozás során azzal az elképzeléssel, hogy a francia modellt adaptálva, de nagyobb korlátokat szabva az elnöki jogköröknek, így a parlament feloszlására vonatkozó hatáskörök korlátozását, a politikai semlegesség előírását és azt a követelményt, hogy a parlamentnek jóvá kell hagynia, az elnöki rendeleteket (Verheijen 1999.197). A román Alkotmány igyekszik az elnök közvetítő és politikailag semleges szerepét hangsúlyozni, különösen a miniszterelnök kinevezési eljárása során (szemben az alapul fekvő francia modellel, ahol köztársasági elnök nevezi ki a miniszterelnököt és megszünteti a miniszterelnök kinevezését, ha a miniszterelnök benyújtja a kormány lemondását). Abban az esetben, ha az államfő és a parlamenti többség valamint a miniszterelnök nem képes az együttműködésre, egyedül az államfő számára biztosított parlament feloszlására vonatkozó diszkrecionális jog, az egyedüli eszköz, ami a kényszerkoalícióból fakadó intézményi patthelyzet feloldását szolgálja (Perju 2015.252.).

Erre utal George Vedel, amikor azt mondja, hogy a félprezidencializmus nem az elnöki és a parlamentarizmus szintézise, hanem ezek váltakozása. Ennek oka az, hogy az elnök befolyásának határai a hivatalban lévő kormány felett csak akkor válnak relevánssá, amikor az elnök nem tudja ezt a befolyást politikailag érvényesíteni, a kényszerkoalíció időszakában, vagy - kevésbé intenzíven - amikor az elnöknek a parlamenti többség feletti csökkent ellenőrzése miatt képtelen a miniszterelnökkel való konfliktust a saját javára megoldani (Perju 2015.254).

Alapvetően azt a történeti tényekből látni lehet, hogy a 2012. évi eseményekben inkább személyes és gazdasági érdekek ütköztek, mint valódi politikai motivációk. Amiért erre fontos felhívni a figyelmet, az az államfő személye, pontosabban alkotmányos hozzáállása. Másként fogalmazva a parlamenti többséget ellenőrző elnök a formális alkotmányos hatalmának határait feszegetheti anélkül, hogy alkotmányos következményektől kellene tartania (Duverger 1980.172). Mindez természetesen fordítva is igaz, amelynek a 2024. évi eseményekben lehet szerepe azzal, hogy feltehetően a globális mozgatóók itt fontosabbak.

Csak röviden érdemes itt arra emlékezni, hogy Constantinescu elnök távolságtartó, a politika felett álló államférfiként működött államfőként, vagy Iliescu, aki szintén távolmaradt és nem avatkozott be Năstase kormányzásába. Ellenben Traian Băsescu 2004-ben az elkötelezett elnök szerepében lépett a politikai színpadra, és ilyen módon meglehetősen polarizálta a politikai közvéleményt. Ami ebből fontos, hogy a román Alkotmány mindkét típusú működésre lehetőséget ad, tulajdonképpen az államfő habitusára, karizmájára bízva azt.

A 2012. évi eseményekhez is két erős személyiség és a polarizálódott ideológiai ellenétetek vezettek. Ponta – Băsescu-ellenes koalíció vezetőjeként - baloldali politikus volt, akit jobboldali szuverenista Băsescu kért fel kormányalakításra, amely – szükségszerűen - konfliktusokhoz vezetett. Ennek köszönhetően alakult ki az alkotmányos válság, amely Ackerman szerint annak volt köszönhető, hogy Ponta – plágiumbotrányát követően - személyessé tette a konfliktust

(Ackerman 2000.633). Az alkotmányos blitzkrieg két eseményben csúcsosodott ki, amely ügyek esetén az alkotmánybíróság igyekezett távol maradni a politikai szintértől és az alkotmány értelmezése útján rendezni az elé került ügyeket. Ennek a semleges eljárásnak az intézményi következményeivel nézett szembe azután az alkotmánybíróság a baloldali többségű parlament intézkedései okán.

2.3 A 2012. évi alkotmánybírósági döntések és azok jellege – alkotmánypuccs kísérlet(?)

Az első ütközési pont az uniós képviselet ügye volt. Az EUSZ 7. cikke szerint az uniós tagállam képviselete az Európai Tanácsban, amely az Unió "állam- és kormányfőit" tömöríti, amely a félprezidenciális rendszerek esetében nem magától értetődő helyzet. Az Európai Tanács funkcióját tekintve olyan tagállami képviselők jelenlétét igényli, akik teljeskörű felhatalmazással rendelkeznek a tanácskozási, illetve kötelezettségvállalásra. A parlamentáris rendszerek esetében ezt a funkciót a miniszterelnök ellátja a képviselet formájából adódóan, ugyanakkor Románia esetében – ahol az alkotmány sem rendelkezik az uniós képviseletről – ez vitákra ad okot, ahogyan történt 2012-ben. Ponta a hivatala elfoglalását követően - a parlament támogatásával – igényt tartott arra, hogy képviselje az országot az Európai Tanács 2012. június 28-29. ülésén. Băsescu ugyanakkor azzal érvelt, hogy mindig is az államfő vezette a román delegációt a 2007. évi csatlakozás óta. Az Alkotmánybíróság egy nappal az ülés előtt hozta meg a döntését, amelyben az Alkotmány 91. cikkére hivatkozva úgy döntött, hogy a miniszterelnök csak az államfő kifejezett megbízása alapján vezetheti a delegációt, mivel a hivatkozott cikk kifejezetten az államfőt bízta meg az ország külügyi képviseletével.

Ponta elfogultsággal vádolta meg az Alkotmánybíróságot, és a parlamenti többség birtokában intézményi átalakításokat kezdeményezett. Ezen belül a kormányhoz rendelte Monitorul Oficial (a román hivatalos Közlöny) feletti hatáskört, amelynek az volt többek között a jelentősége, hogy az Alkotmánybíróság fentiekben hivatkozott döntését a képviseletről nem tették közzé az Európai Tanács ülése előtt. Ponta továbbá lépéseket tett a parlament két kamarájának elnöke, illetve az ombudsman leváltására.

Az ombudsman leváltása azért volt fontos, mivel egyedül neki volt hatásköre a kormány sürgősségi rendeleteinek vonatkozásában előzetes normakontrollra, amely kötelezettségnek az ideiglenesen kinevezett ombudsman nem tett eleget. A következő lépés az Alkotmánybíróság hatáskörének csökkentése volt, és kivonták az alkotmánybíróság ellenőrzési köréből a parlamenti határozatok felülvizsgálatát (mint amilyen az ombudsman leváltása). Ennek eredményeként történhetett, hogy a parlament megindította Băsescu ellen a hivatalából való felfüggesztési eljárást egy parlamenti határozattal. Ez alapvetően ellentmondott a román alkotmányba foglalt elmozdítási mechanizmusnak. A 96. cikk szerint kétharmados parlamenti többség szükséges a hazaárulásért miatti eljárás megindítására, amelyet a Legfelsőbb Semmitő- és Ítélszék folytat le.

A 95. cikk szerint a parlament a képviselők abszolút többségi szavazatával felfüggeszti tisztségéből "súlyos, az alkotmányos rendelkezéseket sértő cselekmények" elkövetésének vádjával az elnököt. Az Alkotmánybíróság 1. sz. véleménye (2007. április 5.) arra a következtetésre jutott, hogy a 95. cikk szerinti eljárás jogi és nem politikai szankció, és nem elegendő az abszolút többség, ahhoz a súlyos alkotmányellenes cselekmények fennállása is

szükséges, mint amilyen a hatóságok tevékenységébe való beavatkozás, valamint az alkotmányos rendet megzavaró vagy alkotmányos felforgatásra törekvő cselekmények. Az ügyben az alkotmánybíróságnak csak véleményező/tanácsadó szerepe van, és a parlamenti szavazást követő 30 napon belül népszavazást kell tartani a leváltásról. Ponta itt továbblépett és július 5-én, azon a napon, amikor Băsescu elnök elleni vádakat felolvasták a Parlamentben, a végrehajtó hatalom sürgősségi rendeletet adott ki, amely szerint bármely népszavazás, így a 95. cikk szerinti eltávolításról szóló népszavazás is, egyszerű többséggel érvényesíthető.

A vádak ismertetésének itt nincs jelentősége, elegendő annyit említeni, hogy az elnököt részben hatáskör túllépéssel vádolták, amely összhangban volt az alkotmánybírósági állásponttal, amely szerint a 95. cikk jogi következményekre és nem politikai felelősségre koncentrál. Másrészt az ügyben politikai vádak is előkerültek, „az állampolgárok alapvető jogainak megsértése” jogcímen, amely az elnök által támogatott, 2008-as gazdasági válság idején hozott kemény megszorító intézkedésekre vonatkozott. Az, hogy alkotmányos szempontból a vádak alkalmasak-e a 95. cikk szerinti eljárás megindításához és a népszavazás kiírásához, az alkotmánybíróság döntését igényelték. A parlament példátlanul rövid – 24 órás – határidőt adott az Alkotmánybíróságnak a vélemény elkészítésére. Az Alkotmánybíróság végül nem a 95. cikk megsértésben találta felelősségre vonathatónak az elnököt, hanem a 80. cikkre hivatkozva, amely szerint „nem volt közvetítő az államhatalmak között, valamint az állam és a társadalom között”.

Ezen a ponton – részösszefoglalásként – nem lehet eltekinteni attól, hogy az alkotmánybíróság döntésének politikai relációiról ne legyen szó. Annak ellenére, hogy a bíróság nem engedett a politikai nyomásnak, ami a 95. cikk szerinti politikai felelősség megállapítását illeti, végső soron a kelsen-i kereteken túllépve mégis politikai alapra helyezte a döntést. A korábbi gyakorlatát tekintve az alkotmánybíróság a hatáskör túllépés eseteire koncentrált, tulajdonképpen processzuális vizsgálatot végezve döntött az indítványokról. Amennyiben ezen túlmutató – politikai kérdést – kellett vizsgálnia (Băsescu elnök elleni 2009. évi indítvány) megállapította hatásköre hiányát.

Ehhez képest 2012-ben mégis a processzuális kereteken túlmutató döntést hozott, és lényegében politikai konzekvenciákat vont le. Perju szerint – amivel egyet lehet érteni – talán a legkevésbé veszélyes (politikai értelemben vett) döntést hozta így a bíróság, különösen annak ismeretében, hogy az alkotmánypuccs kísérlet következő fázisa már folyamatban volt, mivel a parlament nem várta be az Alkotmánybíróság döntését és a parlamenti szavazást megkezdték a felfüggesztésről.

A parlamenti szavazás alapján a népszavazást kiírták (2012. július 29.), amely során a szavazók többsége az elnök eltávolítására voksolt, ugyanakkor a részvételi arány csak 46% volt. Az Alkotmánybíróság döntése szerint a népszavazás érvényességéhez a választásra jogosult polgárok 50% + 1 fős részvétele szükséges, ami meghatározta a népszavazás végkimenetelét. Mivel ezt a határt a részvételi mérték nem érte el, ezért a népszavazás az Alkotmánybíróság döntése értelmében érvénytelennek minősült, és elrendelte, hogy Traian Băsescu visszatérhet elnöki hivatalába (ez volt a kettős többség követelménye). Ez esetben az Alkotmánybíróság – ragaszkodva kelsen-i alapjaihoz – a szigorú alkotmányértelmezési gyakorlata szerint, „szerepében maradva” zárta le az elnök elleni eltávolítási eljárást.

A döntés hatása kettős volt. Részben gátat szabott a Ponta által kezdeményezett alkotmánypuccs kísérletnek, másrészt, megerősítve intézményi pozícióját távolmaradt a

politikai szintértől, amelybe a korábbi, 80. cikk megsértését megállapító döntésével valójában belecsúszott.

2.4 2024. Georgescu és az érvénytelenített választás – Velencei Bizottság és a Román Alkotmánybíróság

2024. december 6-án a Románia Alkotmánybírósága rövid, egy oldalas sajtóközleményt adott ki, amely szerint a választási folyamat tisztességességének és törvényességének biztosítása érdekében gyakorolta az Alkotmány 146. cikkének f) pontjában foglalt hatáskörét, és egyhangú szavazással a következőkről határozott: Az Alkotmány 146. cikkének f) pontja alapján megsemmisíti a Románia elnökének megválasztásával kapcsolatos, Románia elnökének megválasztásáról szóló 756/2024. sz. kormányhatározat alapján lefolytatott teljes választási eljárást.

Az Alkotmánybíróság 32. sz. Határozata (2024. december 6.) több ponton tartalmaz a jelen dolgozat témáját érintő megállapításokat. Amint arról a sajtó is beszámolt a formális vád a döntés mögött az, hogy titkosszolgálati információk szerint Moszkvából irányított külföldi beavatkozás történt, amely megzavarta a román demokráciát. A titkosszolgálati dokumentumokat a titkosítás alól feloldották, és nyilvánosságra hozták azok tartalmát. Az iratok szerint az elnökválasztási eljárást annak teljes időtartama alatt és minden szakaszában többszörös szabálytalanságok és a választási jogszabályok megsértése jellemezte, amelyek torzították a polgárok által leadott szavazatok szabad és tisztességes jellegét és a választási versenytársak esélyegyenlőségét, befolyásolták a választási kampány átlátható és tisztességes jellegét, és figyelmen kívül hagyták a finanszírozására vonatkozó jogi előírásokat. Mindezek a szempontok együttesen a demokratikus választások alapvető elveinek figyelmen kívül hagyását eredményezték (Határozat 5. pontja).

Mielőtt a részletesebb tárgyalásra kitér e tanulmány, azt előre kell bocsátani, hogy a román alkotmánybíróság messze elszakadt kelsenai alapjaitól abban a tekintetben, hogy szándékolt módon terelte a figyelmet Magyarországra az ügyben. A Határozat 7. pontja szerint „a választójog és a választhatóság alapvető fontosságú a valódi és hatékony, jogállami alkotmányos demokrácia alapjainak megteremtése és fenntartása szempontjából (lásd *értelemszerűen* a *Karácsony és társai kontra Magyarország* ügyben 2016. május 17-én hozott ítélet 141. pontját), és az Alkotmány garantálja őket”. Amint azt szokás hivatkozni, a mondatban minden állítás igaz, ugyanakkor az összefüggések nem konzisztensek és egy szerepéből kilépő főbíróóság mutatkozik meg, amikor távolabbi összefüggést sejtet a hivatkozott ponttal. A 7. pont ugyanis nincs érdemi összefüggésben a határozat többi részével, és így különösen a betoldott, Magyarországra vonatkozó rész sem. Annál is inkább, mivel az EJEB Nagytanácsa ítéletének 141. pontja nem foglalkozik a választójoggal, ugyanis a tárgyalta ügy a parlamenti szólásszabadság körüli jogvitát kívánta lezárni. A Magyarországra tett szándékos (és alaptalan) utalás olyan konspiratív jelleggel bír, amely messze túlmutat az alkotmánybíróság eredeti funkcióján. A főbíróóság ezzel a nemzetközi politikai térbe törekszik, konkrétan megfelelő annak a kurzusnak, amely támogató módon hallgat jelenleg a román alkotmánybíróság közvetlen beavatkozásáról. Erről később még szó lesz.

A határozat érdemi részében kevés konkrétum található, hangsúlyozza a nemzeti szuverenitást, amelynek letéteményes a román nép, amely azt szabad, rendes és tisztességes választásokon, valamint népszavazás útján létrehozott képviselői szervei útján gyakorolja (9. pont). Ezt

követően a 10. pont az állam tevőleges magatartására, (pozitív kötelezettség) hivatkozik, amikor rögzíti, hogy az államnak foglalkoznia kell a szervezett dezinformációs kampányok által jelentett kihívásokkal és kockázatokkal, amelyek befolyásolhatják a választási folyamatok integritását. E körben a Velencei Bizottság ugyanazon a napon(!) kiadott értelmező nyilatkozatát (Nyilatkozat) és annak 14. 17. és 20. pontját idézi.

A Nyilatkozat (14., 17., és 20. pont) és a Román Alkotmánybíróság döntése között számos átfedés és hasonlóság azonosítható, különösen a digitális technológiák és a mesterséges intelligencia választási folyamatokra gyakorolt hatásának vizsgálata kapcsán. A Nyilatkozat 14. pontja kiemeli, hogy a választók szabad véleményalkotásának megőrzése elengedhetetlen, és szabályozni kell a digitális technológiák által okozott torzításokat. Ezt visszatükrözi a Román Alkotmánybíróság döntése is, amely a választási kampány során tapasztalt félretájékoztatás és manipuláció problémáira hívja fel a figyelmet, amelyek sértették a szavazás szabad kifejezését.

A 17. pontban a Velencei Bizottság hangsúlyozza, hogy az algoritmusok és digitális kampányeszközök használata nem sértheti a politikai versenyt, és az esélyegyenlőséget biztosítani kell a választási folyamat minden résztvevője számára. Ezzel párhuzamosan a Román Alkotmánybíróság is megállapította, hogy a közösségi médiaplatformokon keresztül az egyik jelölt előnyt szerzett, ami torzította az esélyegyenlőséget a választási kampányban részt vevő jelöltek között.

A 20. pont az alapvető jogok és az átláthatóság tiszteletben tartásának fontosságát hangsúlyozza a digitális technológiák alkalmazásában, különös tekintettel az adatvédelemre. Ez szorosan összefügg az Alkotmánybíróság döntésével, amely szerint a választási kampány során nem volt megfelelően átlátható a digitális kampányfinanszírozás, ami az egész választási folyamat tisztaságát veszélyeztette.

A Nyilatkozat 46. pontja hangsúlyozza, hogy a digitális választási reklámokat és kampányokat minden esetben azonosítani kell, és átláthatóságot kell biztosítani a szponzor személye és a terjesztési technikák tekintetében. Ez összhangban van a főbírósi döntés 17. és 18. pontjaiban foglaltakkal, amelyek a kampányok átláthatóságának és jogszerűségének fontosságát emelik ki. A Román Alkotmánybíróság is kiemelte, hogy a kampányfinanszírozás átláthatóságának hiánya sértette a választások tisztaságát.

A 107. pont szerint a kampányfinanszírozás átláthatósága alapvető követelmény, amelynek kiterjednie kell mind a hagyományos, mind a digitális kampányokra. Az alkotmánybírósi határozatban szereplő megállapítások alátámasztják ezt az elvet, különösen annak kapcsán, hogy az egyik jelölt a kampányfinanszírozási szabályokat megsértette, mivel a jelentett költségek nem voltak arányban a tényleges kampánytevékenységgel. Azt ki kell emelni, hogy tulajdonképpen ez az egyetlen konkrétum, amelyet a határozat tartalmaz. „Így az egyik jelölt által az Állandó Választási Hatósághoz benyújtott nyilatkozatok a kampányköltségvetéséről, amelyet 0 lejben jelölt meg, ellentmondanak a Belügyminisztérium - Belső Védelmi Főigazgatóság és a Román Hírszerző Szolgálat "Tájékoztató feljegyzéseiben" szereplő adatoknak. Köztudott, hogy egy választási kampány jelentős költségekkel és kiadásokkal jár.”

A Velencei Bizottság 108. pontja szerint az online kampányok során tapasztalt visszaélések és szabálytalanságok ellen hatékony jogorvoslati mechanizmusokat kell biztosítani. A Román Alkotmánybíróság ítélete szintén kiemeli, hogy a választási folyamatban tapasztalt szabálytalanságok torzították a választások tisztaságát, ezért új választási eljárásra van szükség.

Ez közvetlenül összhangban áll a Velencei Bizottság által javasolt szabályozási keretekkel és a jogorvoslati lehetőségek biztosításának szükségességével.

Amint ez a fentiekből is látható a főbíróság átveszi a Velencei Bizottság – különös módon – ugyanazon a napon megjelent álláspontját. A két dokumentum között tulajdonképpen csak a joghatásban van eltérés. A Nyilatkozat csak vélemény, de ez a vélemény az alkotmánybíróság közrehatása által kötelezően alkalmazandó és közvetlenül hatályos lett a román jogrendszerben.

Fontos hangsúlyozni, hogy ez a tanulmány nem von le következtetéseket a romániai választással kapcsolatban, ugyanakkor két fontos körülmény nem maradhat említés nélkül. Az egyik, hogy a Velencei Bizottság nyilatkozata és az alkotmánybírósági döntés időbelisége külön hangsúlyossá teszi a Pokol Béla által korábban kiemelt körülményt, hogy a Velencei Bizottság – funkcióját meghaladóan – bekapcsolódik a politikai küzdelmekbe a globális alkotmányoligarchia oldalán (Pokol 2014.64). Azzal együtt, hogy a Velencei Bizottság (eredetileg az Európai Tanács tanácsadó szerve, amely az egyes európai államokban folyó alkotmányozás illetve alkotmánymódosítások elemzésével az emberi jogok érvényesülését hivatott segíteni) a szerepéből kilépve, egyfajta eszközként működik a föderalista körök kezében, nem ismeretlen. A politikai küzdelmek új szintjét jelenti az, amikor egy nemzeti alkotmánybíróság – amely korábban büszkén hivatkozott kelsen-i hagyományaira – szinte változtatás nélkül emeli be ítéletébe egy uniós tanácsadó szerv (ugyanazon napon megjelent) nyilatkozatát, ezzel kiiktatva a milliók által alkotott vélemény kifejeződését. Azzal együtt, hogy jelenleg nem tisztázták a román választási eljárás és az annak során történt események, minden esetre kérdéseket vet fel, hogy mennyiben fakad az ítélet a Románia Alkotmányának értelmezéséből és mennyiben egy, a szuverén államtól független tanácsadó testület, illetve a háttérben megtalálható uniós hatalmi körök véleményéből. Ez utóbbi esetben nem lehet szó normatív alapon eldöntött kérdéstről, kizárólag politikai alapon helyezhető a kérdés. A jogi alkotmányosság sajátlagos módon – egy uniós intézmény által – felülkerekedik a politikai alkotmányosságon, biztosítva ezzel az elvárt eredményt.

A másik kiemelendő körülmény ugyanezen uniós intézmények, testületek, illetve a háttérrel jelentő globalista körök sokatmondó hallgatása az ügyben. Az a tény, hogy a jelölt nem a balliberális tábor jelöltje, egyfajta igazolása annak a Carl Schmitt által hangsúlyozott tételnek, hogy a liberális demokráciák abban az esetben, ha az ideológiai alapjukat (vélt vagy valós) veszély fenyegeti, elkezdnek nem liberális módon működni. A nyilvánvaló politikai beavatkozás visszhang nélkül marad.

3. Izland - Geir H. Haarde (2008 – 2010)

3.1 Előzmények

Az Izlandot 2008-ban sújtó pénzügyi válság egyedi jelenségként emelkedik ki a 2007–2009-es globális krízis tágabb kontextusából, hiszen egy viszonylag kis ország került a figyelem középpontjába amiatt, hogy bankrendszere néhány év alatt extrém mértékben megnőtt, majd szinte pillanatok alatt összeomlott. Mindezt tovább színezte a politikai és jogi következmények sora, amelyek közül a legnagyobb visszhangot az akkori miniszterelnök, Geir H. Haarde alkotmányos felelősségre vonása (impeachment) váltotta ki. A következő fejezetek bemutatják, hogyan reagált a kormány a 2008-as Lehman Brothers-csőd által kiváltott válsághelyzetre, miért hozták létre a “Special Investigation Commission” (SIC) nevű vizsgálóbizottságot, illetve

miként került sor a kormányfő elleni alkotmányos vádemelésére és annak elmarasztaló, bár büntetés nélküli ítéletére.

Az izlandi gazdaság a 21. század elején egészen dinamikus fejlődést mutatott: az adócsökkentések, a privatizáció és az európai belső piacra való belépés sikeresen ösztönözték a növekedést, különösen a pénzügyi szektorban. A Glitnir, a Landsbanki és a Kaupthing – e három jelentős kereskedelmi bank – a 2003 és 2007 közötti időszakban több lépcsőben bővült, egészen addig, hogy együttes mérlegfőösszegük elérte a GDP 7–8-szorosát (Johnsen, February 2014). Ilyen méretű bankrendszer azonban messze meghaladta az Izlandi Központi Bank (CBI) vagy az állam potenciális védőhálójának teherbírását egy esetleges likviditási krízis bekövetkeztékor. Mindehhez olyan tényezők járultak hozzá, mint a nemzetközi kamatkörnyezet alacsony szintje, a hazai szabályozási környezet deregulációs törekvései, valamint az a tény, hogy a pénzügyi piacok egyre inkább összefonódtak a globális gazdasággal.

A 2007-ben kibontakozó globális hitelválság azonban felfedte a gyors izlandi banki expanzió törékenységét. A finanszírozási források drágulása és szűkülése, illetve a befektetői bizalom megrendülése hamar érezte a hatását. A Lehman Brothers 2008. szeptemberi csődje, amely az egész világon sokszerűen hatott a pénzpiacokra, néhány nap alatt Izlandra is áttért, és a három vezető bank szinte teljes egészében csődbe jutott (Chu, 2013). A kormány 2008. október 6-án elfogadta az ún. “Emergency Act”-et, amely kimondta, hogy a betétesek elsőbbséget kapnak a banki eszközök felosztásakor, továbbá felhatalmazta az Izlandi Pénzügyi Felügyeletet (IFSA) a bajba jutott bankok átvételére (SIC, 2010). Ennek ellenére a válság nem állt meg egyik napról a másikra, sőt komoly nemzetközi súrlódások is kialakultak. A brit kormány például – miközben más brit pénzintézeteket támogatott – elutasította a két izlandi tulajdonú brit bank (KSF, Heritable) megsegítését, sőt, terrorellenes jogszabályra hivatkozva befagyasztotta a Landsbanki londoni fiókjának bizonyos eszközeit (Chu, 2013).

3.2 „Conflict of Impeachment”

A válság mély társadalmi elégedetlenséget szült Izlandon. Sokan követelték, hogy a kormány és a hatóságok tegyenek konkrét lépéseket a felelősök megnevezésére és felelősségre vonására. Ennek nyomán az izlandi parlament (Althingi) létrehozta a Special Investigation Commissiont (SIC), amelynek feladata a válság okainak áttekintése és a releváns szereplők mulasztásainak feltárása volt (SIC, 2010). A bizottság három tagból állt: Hreinssonból, Gunnarssonból és Benediktsdottirból (Hreinsson, Gunnarsson, Benediktsdottir, April 2010). Megbízatásuk kezdete óta többen bírálták őket állítólagos összeférhetlenség miatt (“A Biased Commission”), a jelentésük mégis hatalmas visszhangot váltott ki. Több ezer oldalon taglalva, a SIC hét személyt nevezett meg, köztük kormánytagokat, a CBI kormányzóit és az IFSA igazgatóját, akiket “negligenciával” vádolt (“A Flawed Investigation”; “Laws Applied Retroactively”). Noha a SIC nem büntetőjogi eljáráshoz gyűjtött anyagot, a lakosság és a politikai elit egy része úgy értelmezte a jelentést, mint konkrét vádiratot, ami megalapozhatja a jogi felelősségre vonást.

Ezen a ponton került a képbe a parlament által felállított “review committee” (PRC), amely felülvizsgálta a SIC által feltárt tényeket. Eredetileg négy minisztert kívánt alkotmányos felelősségre vonás alá helyezni (köztük Bjorgvin G. Sigurdssont, Ingibjorg S. Gisladottirt és

Arni M. Mathiesent), azonban hosszas politikai egyeztetés után végül csak Geir H. Haarde – 2006 és 2009 között hivatalban lévő – miniszterelnök ellen született döntés arról, hogy impeachment-eljárást indítanak (“In September 2010, a narrow majority...”; “Surprise Moves by a Parliamentary Committee”). A PRC szinte teljes egészében a SIC jelentésére támaszkodott, holott a SIC nem büntetőjogi, hanem inkább tényfeltáró elemzést készített. Ezért többen kritizálták a parlamenti bizottságot amiatt, hogy politikai motivációk alapján lépett tovább, és érdemi saját vizsgálat nélkül vette át a SIC megállapításait (“Political Machinations”). Ugyancsak vitatott volt a “Nullum crimen sine lege” elv érvényesülése, hiszen a felrótt mulasztások (például a kormány korai tájékoztatásának elmaradása vagy a “formális kormányülések” hiánya) nem voltak korábban egyértelműen büntetőjogi tilalom alá eső cselekmények (“Laws Applied Retroactively”).

Az impeachment-eljárást a Landsdómur az ún. “Impeachment Court” előtt folytatták le. Ez a testület 15 főből állt: 8 laikust a parlament delegált, 5 tagot pedig a Legfelsőbb Bíróság rangidős bírói közül választottak ki, kiegészülve a reykjavíki bíróság elnökével és az izlandi egyetem alkotmányjogi professzorával. A bíróság összetétele miatt számos kritika érte az eljárást, mert kiderült, hogy egyes bírák vagy közeli hozzátartozóik jelentős anyagi veszteséget szenvedtek a banksődök során, így potenciálisan elfogultnak minősülhettek (“A Judge with a Bias”; “Three Judges With a Financial Interest”).

A vádak szerint Haarde nem lépett fel időben a bankrendszer terjeszkedése ellen, nem figyelmeztette megfelelően a kormányt a közelgő összeomlásra, és nem vitte hivatalosan kormányülés elé a válság kérdését (“Legal maneuvers”). Az ügyészség ugyan igyekezett bemutatni a mulasztások súlyosságát, de nem akadt “füstölő pisztoly” (smoking gun), amely egyértelműen igazolta volna, hogy Haarde magatartása döntő okként járult hozzá a bankrendszer összeomlásához. 2011 őszén a bíróság két vádpontot eleve ejtett, végül 2012 márciusára négy pont maradt napirenden. Az eljárás végén, 2012 áprilisában hozták meg az ítéletet: Haarde-t három vádpontban felmentették, viszont a negyedikben – miszerint nem hívott össze formális kormányüléseket a közelgő bankválság megvitatására – bűnösnek találták (Johnsen.2014). A bíróság azonban nem szabott ki büntetést, és ez önmagában is jelképes jellegűvé tette az elmarasztalást. További érdekesség, hogy a testület hat tagja még ebben a negyedik vádpontban is felmentette volna a miniszterelnököt.

Haarde az ítélet ellen az Európai Emberi Jogi Bírósághoz (EJEB) fordult, ahol a többségi vélemény kimondta, hogy tisztességes eljáráshoz való jog alapelve nem sérült, és a vonatkozó alkotmányi szabály elégséges jogalapot biztosított a vádemeléshez. Wojtyczek bíró különvéleményben viszont rámutatott, hogy a “Nullum crimen sine lege” elv sérülhetett, mivel a “kötelező kormányülés” előírás a 20. század elejéről származó alkotmányi passzusra épült, amelyet a gyakorlat addig nem alkalmazott ilyen egyértelműen a modern kormányzati döntéshozatalra. A nemzetközi szakirodalomban éppen ezért többen kétségesnek tartják, hogy a visszaható hatály alkalmazása mennyiben felelt meg a jogállamiság alapelveinek (Laws Applied Retroactively).

Közben Izland gazdaságpolitikai értelemben viszonylag gyors kilábalást mutatott a válságból: a bankok állami megmentése helyett a betétesek prioritását garantálta, és jelentős veszteséget hagyott a külföldi befektetőkön. Ezt a stratégiát számos gazdasági elemző kockázatosnak tartotta, ám végül az IMF támogatásával és a devizakorlátozásokkal az ország meglepően stabil pályára állt pár éven belül. Ezzel párhuzamosan a belpolitikai viharok sem szüntek meg teljesen. Sokan bírálták, hogy a válságot előidéző tényezőkért nemcsak Haarde lehetett felelős, hanem más magas beosztású politikusok és tisztségviselők is (például az IFSA elnöke vagy

bizonyos miniszterek), mégsem folyt ellenük hasonló impeachment-eljárás (Hannes Gissurarson: Landsdomsmalid). Az is vitákat keltett, hogy a kifejezetten tényfeltáró jellegű SIC-jelentést gyakorlatilag büntetőeljárás alapként használták fel, “politikai boszorkányüldözés” gyanúját keltve (“Political Machinations”).

A jelen ügyben a politikai szféra belső működése és a társadalmi nyomás együtt oda vezethet, hogy a válság utáni “bűnbakkeresés” könnyen ötvöződött alkotmányos és büntetőjogi intézkedésekkel, ami azonban vitákat szült a “Nullum crimen sine lege” elv érvényesüléséről vagy a politikai befolyásról a bírósági eljárásokban. Ezt a folyamatot az is jellemzi, hogy a SIC eredetileg nem büntetőeljárásra készült jelentését – amely a “Flawed Investigation” és a “Laws Applied Retroactively” jellegű kritikákat is megkapta – végül mégis büntetőpolitikai célokra használták föl.

3.3 - Összefoglalás

A jelen ügyben szintén az alkotmányos berendezkedés kritikájára lehet utalni, ahol a valódi impeachment helyett állambíráskodást alkalmaznak, ugyanakkor – sokadszor említve -a jelen tanulmánynak ez nem célja. A Landsdómur eljárásában a Haarde ügyben az különösen figyelemre méltó, hogy amennyiben a testület egyéni érdekei/preferenciái is megjelennek a döntéshozatal során, az tulajdonképpen képes elhozni a kisebbség zsarnokságát. A Haarde ügyben – a kritikák szerint – a bírák közül többen közvetlenül érintettek voltak a bankválság okozta következményekkel, így – mivel a Landsdómur akár szabadságvesztés büntetést is alkalmazhat – a személyes sérelmek megtorlásának jogi lehetősége fennállhat, ahogyan erre a conflict of impeachment alcím is utalt fenntebb. A realitás ugyanakkor az, hogy a Landsdómur valójában csak megállapító ítéletet hozott, sokak szerint engedve ezzel a politikai igénynek, amely a felelős megállapításának igényével lépett elő a főbíróság irányába. Az impeachment court döntése – miszerint bűnös, de büntetést nem szabnak ki – olyan kompromisszum, amely a közvélemény felé jelzi a politikai elit „felelősségét”, viszont nem szankcionálja érdemben az érintett miniszterelnököt. Ez viszont átvezet ahhoz az ellentmondáshoz, amely a Landsdómur (vagy bármely más főbíróság) eredeti elvek szerinti rendeltetése és tényleges működése és motivációi között feszül. Nyilván a jelen ügyben az állambíráskodás is feladata volt a bíróságnak, ugyanakkor a kelsen alapokhoz visszatérve a döntésben politikai motiváció nem jelenhet meg anélkül, hogy a hatalommegosztás elve ne sérülne és a bíróság ne nyerne teret a politikai felelősség megállapítására hivatott legfőbb szuverén elől. Itt a politikai motiváció, még akkor is, ha az egyébként a közvélemény szándékaival találkozott kimutatható volt, ugyanakkor ezt a politikai döntést mégsem a sokmillió közösség hozta meg, így a többség szándéka valójában rejtve maradt. Ezzel együtt itt kivételesen a jursztokratikus folyamatok egyfajta ellentétes irányú mozgását lehetett tapasztalni, mivel a bíróság a politikai közhangulatnak megfelelően mondta ki a felelősség tényét a valódi jogi szankció alkalmazása nélkül. Azt lehet mondani, hogy az eljárás inkább politikai „színjáték” volt, semmint egy szokványos büntetőeljárás a szigorú jogszerűség alapján, vagyis az ügyben a politikai alrendszer hatott a jogi alrendszerre, és nem fordítva.

II. ÁZSIA

1. Thaiföld

1.1 Bevezetés

A thaiföldi jurisztokrácia létezése, és a mélyállamon keresztül történő hatásgyakorlása korábban is volt már tanulmányok témája (Pokol 2020.182). Amint az ismert, a mélyállamot a megroppant királyi hatalom körüli elitiek kezdték kiépíteni, mivel a folyamatos katonai puccsok és a tömeges, véres megtorlások sem voltak képesek stabilizálni az uralkodó osztály státuszát (Mérieau 2016:449). A jelen fejezetek a mélyállam működését az alkotmánybíróság működésén, mint eszközön keresztül mutatják be a thaiföldi példán keresztül. Az alkotmánybíróság működése itt abból a szempontból lesz fontos, hogy miként veszi át a politikai döntéshozó szerepét, és miként üresíti ki, tulajdonképpen a sokmillió ember által képviselt politikai akaratot, fölébe helyezve egy testület döntését, amely döntés valójában mögöttes érdekeket képvisel. Más nézőpontból vizsgálva, a thaiföldi példa a jogi alkotmányosság közvetlen térnyerése a politikai alkotmányossággal szemben, sokszor leplezetlen módon.

A konfliktusok minden esetben a „sárga pólós” elitista és a „vörös pólós” (Thaksin-párti, és pro-Thaksin párti, vidéki tömegeket egyesítő) mozgalmak között feszültek. Az alkotmánybíróság minden esetben a miniszterelnök eltávolítása útján közvetlenül beavatkozott és politikai akaratképzőként lépett fel, amikor a vörös pólós mozgalmak megerősödtek. Az egyes miniszterelnökök, hosszabb-rövidebb regnálási időszakán és annak alkotmánybíróság általi megszüntetésén keresztül lehet jobban rávilágítani jurisztokrácia funkcionális működésére.

Előre kell bocsátani, hogy az 1997-es „népi alkotmány” létrehozásának célja, hogy az addig meglehetősen rugalmasan változó és sokszor korrupt politikai térben egy új, jogállamiságot és alkotmányosságot védő intézmény lesz képes korlátot szabni a közéletben uralkodó visszaéléseknek (Dressel 2015;). Az Alkotmánybíróság, (kelsen alapokon) a feladatát kezdetben viszonylag kiegyensúlyozottan és a demokratikus normákhoz illeszkedve látta el, aminek következtében a közvélemény egyes szegmensei és több elemző is reménykedett abban, hogy az Alkotmánybíróság a thai politikai élet stabilizálásának előmozdítója lesz (Harding 2010; Klein 2003). A Thaksin-éra, különösen 2001 és 2006 között, rámutatott a bíróság sebezhetőségére, politikai befolyásolhatóságára, s arra, hogy a formálisan független alkotmányos szerv nem mentes a hatalmi harcoktól és a politikai elitet behálózó informális befolyási rendszerektől (Dressel 2010; Mérieau 2017).

1.2 Thaksin Shinawatra (2001-2006)

Thaksin Shinawatra 2001-ben kezdődő miniszterelnöksége a modern thaiföldi politika-történet egyik legmeghatározóbb időszaka volt. Ez az időszak a politikai és jogi konfliktusok éleződéséről, a társadalmi polarizáció mélyüléséről, valamint a demokratikus intézmények kihívásairól szólt. Thaksin, aki a Thai Rak Thai párt vezetőjeként nyerte meg a választásokat, politikai programjával a vidéki szegényebb rétegeket szólította meg, különösen az egészségügyi

hozzáférés bővítésével, a mezőgazdasági támogatásokkal és a helyi gazdaságok fejlesztésére irányuló politikákkal. Ezek az intézkedések rendkívüli népszerűséget hoztak neki, azonban éles kritikát váltottak ki a városi elit és a politikai ellenfelek körében, akik a „sárga pólós” mozgalom formájában szerveződtek, és szembeálltak Thaksin hatalmával.

A 2001-ben hivatalba lépő Thaksin Shinawatra kormányzása valóságos vízválasztót jelentett a thaiföldi demokrácia és a bírói függetlenség tekintetében. Thaksin médiamogulként vált nemzeti politikai szereplővé, és új típusú legitimációs forrással rendelkezett. Az 1997-es pénzügyi válság utáni időszakban gazdasági szakértelmére, vállalkozói sikereire és a lakosság széles rétegeinek szóló, populistának mondott politikájára támaszkodva tudott példátlan támogatottságot kiépíteni. A demokratikusan megválasztott kormányfő és pártja így olyan erős politikai mandátummal rendelkezett, amely példa nélküli volt a modern thai történelemben (Pasuk és Baker 2004).

Az Alkotmánybíróság – alkotmányban rögzített - feladata ebben a periódusban az lett volna, hogy az 1997-es alkotmány szellemében biztosítsa az alkotmányos jogok védelmét, a választások tisztaságát, az állami hatalom gyakorlóinak elszámoltathatóságát és a politikai verseny tisztaságát. A bíróság 2001-től 2006-ig tartó működése során több mint 344 ügyben hozott ítéletet, amelyek között számos magas szintű politikai ügy is szerepelt (Leyland, 2008). A Thaksin-kormány intézkedései és hatalmi gyakorlata azonban gyorsan magukra vonták a bíróság figyelmét. A legemblematikusabb eset a miniszterelnök vagyoni helyzetének feltárásával és a vagyonyilatkozatok őszinteségével összefüggő jogi vita volt (Klein 2003, 74–76). Az Alkotmánybíróság 2001-es döntése, amely felmentette Thaksint a vagyoni helyzetének eltitkolásával kapcsolatos vádak alól, jelentős fordulópontnak tekinthető, ugyanis ekkor érték először komoly kritikák a bíróság függetlenségét. Az ellenpárti vélemények szerint a döntés indoklása nem állt szilárd jogi alapokon, és a bíróság állásfoglalása sejtetni vélte, hogy a testületet a kormányfő hatalma, illetve népszerűsége befolyásolhatta (Kla 2015, 169–170). Más nézőpontok szerint a testület ekkoriban nem annyira az alkotmányosság öreként, hanem inkább egy új politikai struktúra megalkuvó résztvevőjeként működött (Jaran 2013). Ezeknek az állításoknak egyébiránt a döntési aktivitás később ellentmondott.

Thaksin kormányzása alatt a politikai polarizáció egyre fokozódott. A „sárga pólós” mozgalom, amelyet királypárti és elitista érdekek támogattak, szembehelyezkedett a Thaksin-párti „vörös pólós” mozgalommal. Az Alkotmánybíróság döntései – az elitista nyomásgyakorlás által - gyakran a „sárga pólós” oldal javára születtek, ami tovább erősítette a politikai polarizációt. A bíróság döntései között szerepelt a választási törvények felülvizsgálata, politikai pártok feloszlata, valamint politikai tisztségviselők kizárása a korrupciós vádak miatt. Ezek az intézkedések, bár látszólag a jogállamiságot támogatták, sok esetben a politikai ellenfelek gyengítését célozták (Dressel, 2010).

Azok a döntések, amelyeket az Alkotmánybíróság a 2001 és 2006 közötti időszakban a Thaksin-kormány érdekében vagy annak ellenében hozott, mind a politikai nyomásra, mind a testület összetételére rávilágítanak. Az 1997-es alkotmány megalkotása során, az volt az elképzelés, hogy a bíróságban a bírói, a jogi és a politikatudományi háttérrel rendelkező tagok kiegyensúlyozott, sokoldalú testületet alkotnak, amely önállóan, saját szakmai integritása révén lesz képes dönteni. Thaksin idején azonban a bíróság összetétele fokozatosan a kormányzati befolyás és a politikai nyomás alá került (Khemthong 2017). Ezt a tendenciát erősítette, hogy az 1997-es alkotmány által előírt, összetett kinevezési mechanizmus nem tudott ellenállni az erős ember, azaz a miniszterelnök és mögötte álló új politikai hatalmi gépezet befolyásának (Pasuk és Baker 2004).

A bíróság „önállóságát” megkérdőjelező események egyik fontos momentuma, hogy Thaksin pártja, a TRT, választási sikereit követően az ellenzék a bírósághoz fordult a miniszterelnök vagyona, a politikai befolyásolás, a médiabefolyás és egyéb, alkotmányosan aggályosnak vélt ügyek miatt. Bármely esetben, amikor az Alkotmánybíróság Thaksin javára értelmezte a releváns jogszabályokat, vagy elutasított ellenzéki beadványokat, a kettős mérce alkalmazásának vádjával szembesült. Mindez egyes elemzők szerint hozzájárult a demokratikus rendszer elbizonytalanodásához, az állampolgárok bizalmatlanságának növekedéséhez és a politikai polarizáció mélyüléséhez (Wiboon 2013).

A 2001–2006-os időszakban történt események megértéséhez fontos figyelembe venni Thaiföld politikai kultúráját. A hatalom hagyományosan a monarchia, a hadsereg és a bürokrácia informális hálózatain alapult, így a bíróságok is ebbe az elitstruktúrába ágyazódtak (Mérieau 2016a). A bíróság tagjainak kinevezési mechanizmusa, iskolázottsága és társadalmi kapcsolataik mind hozzájárultak ahhoz, hogy a függetlenség és a neutralitás eszménye alá legyen rendelve bizonyos háttérerők, informális kapcsolatok és elitérdekek érvényesítésének (Dressel 2010).

A Thaksin-éra különösen fontos pillanata volt az, hogy a bíróság végül 2006-ban, közvetlenül a katonai puccs előtt és a politikai feszültségek csúcán megpróbált egyensúlyozni a növekvő társadalmi elégedetlenség, a király beavatkozására buzdító beszédek (Hewison 2010) és az erős, népszerű, ám korrupcióval vádolt miniszterelnök által teremtett helyzet között. A király 2006-os felszólalása, mely a bíróságot a politikai válság megoldására szólította fel, szintén rámutatott a monarchia és a bíróságok közötti kapcsolat mélységére és a formális hatalmi ágak fölé helyezkedő, hagyományos legitimációs és hatalmi viszonyokra (Pasuk és Baker 2014, 275–276).

A bíróság szempontjából a Thaksin-időszak súlyos következményekkel járt. A kezdeti döntései, amelyek a miniszterelnök vagyonyilatkozati ügyében születtek, felvetették a kérdést, vajon a testület jogi érvei vagy inkább a politikai nyomás alakítják-e az ítéletek kimenetelét (Klein 2003; Kla 2015). Thaksin egyre erősödő befolyása, valamint az a tény, hogy a bíróság szakértői háttérű tagjai közül többen is végül a kormányzat vagy a vele szimpatizáló csoportok által támogatott személyek voltak, fokozta a gyanút a bíróság elfogultsága iránt (Dressel 2015; Harding 2010). Ennek nyomán a bíróság elvesztette azt a semleges bírói karaktert, amelyet az 1997-es alkotmány kidolgozói elképzelték. Az intézményt a politikai harcok részeseként kezdték emlegetni, s ez a felfogás Thaksin rendszerében teljesedett ki, amikor a bíróság már nem annyira a jogállamiságot, mint inkább a politikai erőviszonyok újraelosztását szolgálta, vagy legalábbis a közvélemény egy része így érzékelte (Pongkwan 2011).

A bíróság döntései számos esetben arra engedtek következtetni, hogy a jogi normák tág értelmezésével teret engedett Thaksin hatalmának megszilárdulásához, illetve az ellenzék által kezdeményezett eljárások következtelen elutasításával a felelős kormányzást aláásó magatartást is legalizált. Ez a meggyőződés számos jogi elemző, nemzetközi és hazai megfigyelő számára nyilvánvalóvá vált a Thaksin-időszak végére (Naruemon 2016).

A bíróság munkájának elemzői (például Kla, Piyabutr) rámutattak arra, hogy a Thaksin-korszakban a bíróság által hozott döntésekből kiolvasható kettős mérce nem csupán politikai, hanem jogelméleti aggályokat is felvet. A döntések indoklásában fellelhető esetleges ellentmondások, a szöveggörnyezetből kiragadott alkotmányértelmezések, a bírói szakmai standardok figyelmen kívül hagyása azt a benyomást keltették, hogy a bíróság fokozatosan

veszíti el szilárd jogi alapjait, s az értelmezői szerepéből résztvevő, sőt manipuláló szereplővé válik az alkotmányos demokrácia színpadán (Worachet 2012).

Noha az Alkotmánybíróság tevékenysége a Thaksin-éra előtt is hordozott konfliktusokat, a 2001–2006 közötti időszak azért különösen érdekes, mert ekkor került felszínre az a törésvonal, amely egyfelől a bíróság jogvédő szerepét, másfelől a hatalmi játszmákban játszott szerepét választotta el egymástól. Az, hogy a bíróság végül nem tudott határozottan és következetesen a jogállamiság oldalán állni, részben annak tudható be, hogy a bírák kinevezése, a testület belső hierarchiája, valamint a külső elitcsoportokkal való kapcsolatok erősebbnek bizonyultak a formális alkotmányos garanciáknál (Mérieau 2016a).

A Thaksin-korszakban tehát az Alkotmánybíróság egyre inkább a politikai harcok sűrűjében találta magát. Thaksin gazdasági befolyása, a médiában betöltött erős pozíciója, a széleskörű társadalmi támogatottsága, valamint a hatalmi elit régi hálózatai közötti feszültség olyan helyzetet teremtett, amelyben a bíróság valójában nem tudott semleges szemlélő maradni. Az ellenzék és a kormányzat egyaránt kihasználta az Alkotmánybíróság fórumát arra, hogy a politikai konfliktusokat jogi mederbe terelje vagy éppen ott rendezze le, s a bírák idővel kénytelenek voltak olyan döntéseket hozni, amelyek elkerülhetetlenül politikai színezetet kaptak (Naruemon 2016).

A bíróságra irányuló nemzetközi figyelem is megnőtt, s számos külföldi elemző arra jutott, hogy ez az intézmény – bár formálisan a jog uralmát lett volna hivatott erősíteni – éppen Thaksin hatalma idején vált a thai elitpolitika belső küzdelmeinek egyik eszközévé (Dressel, Urribarri és Stroh 2017). A 2006-os katonai puccs utólag igazolta a kétkedőket, ugyanis a hatalom erőszakos átvétele megerősítette azt a narratívát, amely szerint a bíróság részben már addig is a háttérhatalmak, a királyi udvarral összefonódó katonai és bürokratikus hálózat, valamint a sárga pólós elit érdekeinek megfelelően működött (Mérieau 2017).

Összességében elmondható, hogy a 2001 és 2006 közötti időszak, vagyis Thaksin Shinawatra miniszterelnöksége alatt a thaiföldi Alkotmánybíróság fokozatosan veszített az intézményi függetlenségéből és szakmai tekintélyéből. A helyzetet nehezítette a rendkívül polarizált politikai légkör, a királyi legitimitációt előtérbe helyező konzervatív-elitista értékrend és az új demokratikus szabályok nem kellően szilárd beágyazottsága. A bíróság ekkor egyfajta kényszerpályára került: ahelyett, hogy a politikai konfliktusok független, jogi alapú kezelésében vállalt volna szerepet, a politikai folyamatok szereplőjeként, különböző csoportok szándékainak közvetítő és legitimáló intézményeként kezdett működni (Trochev és Ellett 2014).

A helyzet végül egy vértelen katonai puccsban teljesedett ki, amikor is (2006. szeptember 19-én) a hadsereg (Sonthi Boonyaratglin tábornok vezetésével) felfüggesztette az 1997-es „népi alkotmányt”, a korábbi alkotmánybíróság működését megszüntették, és egy ideiglenes alkotmányt vezettek be. Ennek értelmében hozták létre a Constitutional Tribunal elnevezésű intézményt (az átmeneti időszakban ez töltötte be az alkotmányos felülvizsgáló fórum szerepét). Az újonnan felállított bíróságnak feladata volt a 2006-os választási anomáliák és a korábbi kormányzati visszaélések kivizsgálása is. A 2006-os előre hozott választások során a vádak szerint a Thai Rak Thai párt jogsértő módon működött közre az ellenzék bojkottja mellett; különféle szabálytalanságokat, „bábpártok” finanszírozását és a választási törvények megsértését rótták fel Thaksin pártjának. 2007. május 30–31-én a Constitutional Tribunal kimondta, hogy a Thai Rak Thai párt megsértette a választási törvényeket, és így fel kell

osztatni. A párt vezetőinek (köztük Thaksinnak is) jelentős részét – összesen 111 pártvezetőt – öt évre eltiltották a közügyektől (tehát öt évig nem vállalhattak politikai tisztséget).

Az alkotmánybírószági döntés után Thaksin már külföldön tartózkodott, és önkéntes száműzetésbe vonult, mivel Thaiföldön időközben különféle korrupciós és hatalommal való visszaéléses ügyek miatt is vizsgálatok indultak ellene. Bár maga a puccs azonnal elmozdította a miniszterelnöki posztról, az alkotmánybírószági ítélet tette politikailag végleg ellehetetlenült szereplővé a thaiföldi hazai közéletben (legalábbis a következő években).

Azt a fentiek alapján rögzíteni lehet, hogy a fejlett demokráciák nézőpontjából a Constitutional Tribunal, mint a felfüggesztett alkotmány mellett – egyfajta légtüres alkotmányos térben, fegyveres támogatással - működő testület döntései nem minősíthetők valódi alkotmányos döntésnek. Az esetből azt a következtetést lehet levonni, hogy a háttérben működő elitista erők egyszerűen megbüntették a „hezitáló” alkotmánybírószágot a tétlenkedése miatt, és leváltották a testületet az alkotmányos intézmények megkerülésével. Minden esetben, amikor a főbírószág a vörös pólós tábor javára döntött el egy jogvitát, felmerült annak a veszélye, hogy az elitista háttér elveszíti az alkotmányos (ez esetben látszat alkotmányos) támogatását. Egy ilyen helyzet, egy katonai beavatkozás esetén a közvélemény erős ellenállását válthatta volna ki. Ennek okán volt szükség a 2007. évi alkotmány megalkotására és az alkotmánybírószág hatáskörének átszabására. Ez vezet át a következő korszakhoz.

1.3 Samak Sundaravej (2008.)

Samak Sundaravej 2008 elején lett Thaiföld miniszterelnöke, rövid időre. A 2006-os katonai puccsot és a hozzá kapcsolódó alkotmányos változásokat követően a thaiföldi Alkotmánybírószág kulcsszereplővé vált a politikai viták rendezésében (ld. még Dressel 2010, 674–675; Harding és Leyland 2011). A főbírószág a 2007-es, katonai támogatással létrejött alkotmány alapján újfent széles körű hatáskörökkel rendelkezett, beleértve a politikusok alkotmányos vétségek miatti elmozdításának és pártok felosztatásának jogát is (2007 Const. sec. 237). Ezt a hatáskörét a bíróság a Samak-kormány idején ismételtén gyakorolta, amikor eljárások sorozatában vonták felelősségre az akkori kormányfőt és kormánypártot.

Az Alkotmánybírószág 2008-ban több, nagy politikai súlyú ügyet tárgyalt, amelyek között kulcsszerep jutott a Samak miniszterelnök pozícióját érintő eljárásnak. A 12-13/2551/2008 döntésben a bíróság megállapította, hogy Samak összeférhetlenségi szabályokat sértett, miután fizetést fogadott el egy tévés főzóműsor vezetéséért, miközben miniszterelnöki pozíciót töltött be (Yap 2017, 125–134). Az érvelése szerint ez a tevékenység ütközött az alkotmányban lefektetett szabályokkal, így Samaknak távoznia kellett a kormányfői székből, s ezáltal lényegében megfosztották a miniszterelnöki tisztségtől.

Ez a lépés erősítette azt a közvélekedést, hogy a bíróság kétséget kizáróan a sárga pólós, királypárti és elitközeli erők politikai érdekeit képviseli (Wiboon 2013). A katonai és királyi elitet támogató sárga pólós mozgalom kezdettől fogva erősen ellenezte Thaksin Shinawatra volt miniszterelnök és támogatói visszatérését a hatalomba (Kasian 2016; Naruemon 2016). Samak és a People's Power Party (PPP) viszont egyértelműen pro-Thaksin, „vörös pólós” kötődésű kormányt alkotott, mely a 2007-es választásokon ért el győzelmet (Dressel 2015).

Az Alkotmánybíróság eközben egyre jobban beavatkozott a végrehajtó hatalmat érintő ügyekbe, és a kormányfői pozíció összeférhetlenségi problémája csupán az egyik ilyen nagypolitikai ügy volt (pl. a 6-7/2551/2008; International Crisis Group 2014). A Samak-ügy kapcsán – amely önmagában is hatalmas visszhangot váltott ki – végül az Alkotmánybíróság úgy határozott, hogy Samak a műsorvezetői tevékenysége révén megsértette a kormánytagok magatartási szabályait, ami alkalmas volt a tisztségtől való megfosztásra. A bíróság lépését a sárga pólós mozgalom is támogatta, a „vörös oldalon” azonban politikai elfogultsággal vádolták a testületet (ld. még Khemthong 2014; Dressel 2010, 681).

A főbíróság Samak eltávolítása mellett a PPP, illetve a koalíciós pártok feloszlásában is kulcsszerepet vállalt (CC Decision 20/2551/2008). Amint a PPP-t – s más, vele szövetséges pártokat – feloszlatták, a parlamentben új koalíció jöhetett létre, amelynek élére Abhisit Vejajiva, a Demokratapárt vezetője került (Hewison 2010). Ez az eljárásorozat nyíltan megmutatta, hogy az Alkotmánybíróság döntései milyen szorosan kötődtek az utcai politikai harcokhoz és a katonai-elit támogatáshoz, hiszen a sárga pólós mozgalom követeléseinek több esetben megegyeztek a bíróság végkövetkeztetéseivel (Mérieau 2016a; Khemthong 2017).

A Samak-ügy – és általában a pro-Thaksin pártok megbuktatása – része annak a nagyobb folyamatnak, amelynek során az Alkotmánybíróság 2006 után (különösen a 2007-es és a 2017-es alkotmány nyomán) fokozatosan kiterjesztette saját hatalmát, és ezzel kifejezett politikai aktorként és akaratképzőként lépett elő. Ennek keretében megsemmisített két országos választást (2006 és 2014), feloszlatta a Thaksinhoz kötődő legnagyobb kormánypártokat (TRT, PPP), és tiltott politikai tevékenységtől számos befolyásos politikust (Panthip és Garoupa 2016, 16–17).

Függetlenül attól, hogy a tévés főzőműsor valóban jelentett-e ilyen közvetlen összeférhetlenséget vagy sem, a döntés gyorsan végrehajtható volt, mivel a 2007-es alkotmány a bíróságnak jelentős jogkört biztosított a végrehajtó hatalom ellenőrzésére (Kla 2015; Worachet 2012). A bíróság feltűnő gyorsasággal reagált a kormánypárti (PPP) politikai lépésekre, miközben a Demokratapárt hasonló eseteiben sokkal enyhébb ítéleteket hozott, illetve több alkalommal eleve elutasította az ellenük irányuló kereseteket (CC Decision 9/2553/2010; CC Decision 10-11/2553/2010).

A Samak-ügy így elengedhetetlen láncszem volt abban a folyamatban, amely végső soron a pro-Thaksin kormányzati erőket (TRT, PPP, majd később PT) válságba sodorta, és megnyitotta az utat a sárga pólós, elitközeli politikusok hatalomra kerüléséhez (McCargo 2005). Bár magát Samakot formailag az összeférhetlenségi szabály megszegése miatt mozdították el, valójában sokan úgy értelmezik ezt, mint egy tágabb, politikai célzatú manőver részt: a Thaksin-hálózat hatalomból való kiszorítása folytatódott addig, amíg végül újabb katonai hatalomátvételre került sor 2014-ben (Truth for Reconciliation Commission of Thailand 2012).

Összességében Samak Sundaravej eltávolítása, illetve a mögötte álló bírósági érvrendszer és politikai háttér jól mutatja a főbíróság befolyásának növekedését Thaiföldön. Egyszerre utal a bíróság aktív szerepére (judicial activism), valamint arra a vitatott folyamatra, amelyben a politikai válságot a bírói hatalom alkalmazásával oldják meg, sokszor kikerülve a szokásos demokratikus-politikai csatornákat (Dressel 2010, 679–680;). A 2006-os puccsot követően átalakított alkotmányos keretek mindezt még inkább lehetővé tették, s végül a 2008-as Samak-ügy a pártfeloszlásokkal és kormányfői diszkvalifikációkkal együtt az alkotmánybíróság átpolitizálásának egyik legnyilvánvalóbb példájává vált (Khemthong 2017).

Az alkotmánybíróság ugyanígy járt el Samak utódai, Somchai Wongsawat és Yingluck Shinawatra esetében is, egészen a 2014-es katonai beavatkozásig. Samak eltávolításának története tehát nem egy elszigetelt epizód volt, hanem egy hosszabb folyamat része, amelyben a bíróság az ország politikai szerkezetének meghatározó alakítójává vált – sok esetben a választói akarat vagy a hagyományos parlamentáris eszközök megkerülésével.

1.4 Somchai Wongsawat (2008)

Somchai Wongsawat a People's Power Party (PPP) politikusaként került a miniszterelnöki székbe 2008-ban, közvetlenül Samak Sundaravej elmozdítása után (Khemthong 2017, 257–263). A PPP – akárcsak az elődje, a Thai Rak Thai (TRT) – szoros kapcsolatban állt a Thaksin Shinawatra volt miniszterelnökhöz kötődő politikai erővel, vagyis a „vörös pólós” oldallal (Dressel 2015).

Az Alkotmánybíróság már Samak esetében is mutatta a politikai ügyek iránti „aktivista” hozzáállását, amikor a tévés műsorvezetésből származó jövedelmek alkotmányellenesnek minősítésével távolította el Samakot a kormányfői posztról (CC Decision 12-13/2551/2008; Dressel 2010, 681). A 2007-es alkotmány 237. szakasza kimondta, hogy a bíróság feloszthat egy pártot választási csalás miatt – márpedig a sárga pólós, elitközeli csoportok többször is éppen ezt szorgalmazták, amikor Thaksin közvetlen köreihez köthető pártok kerültek kormányra (Mérieau 2016a; Panthip és Garoupa 2016, 16–17).

Így került sor Somchai Wongsawat eltávolítására is 2008 végén. Az alkotmánybíróság, a Samak-kabinet bukását követően, figyelme fókuszát hamar Somchai miniszterelnöki pozíciójára és pártjára, a PPP-nek az állítólagos választási visszaéléseire irányította. A bírósági határozat (CC Decision 20/2551/2008) alapján megállapította, hogy a PPP egyes tagjai és funkcionáriusai törvénytelen eszközökkel segítették a párt választási győzelmét. E jogsértéseket a CC oly mértékben súlyosnak ítélte, hogy – a sárga pólós tüntetőcsoportok követeléseivel egybecsengően – kimondta a PPP és néhány koalíciós párt felosztatását (Khemthong 2017, 257–263; CC Decision 20/2551/2008).

A pártfelosztatással párhuzamosan az alkotmánybíróság lényegében Somchait is elmozdította a miniszterelnöki székéből. A 2007-es alkotmány lehetővé tette, hogy ha egy kormánypártot a bíróság feloszlat, akkor a párt vezető tisztségviselői – beleértve a miniszterelnököt is, amennyiben a felosztatott párt színeiben politizál – elveszítik politikai jogosultságaikat (Dressel, Urribarri és Stroh 2017). Mivel Somchai a PPP meghatározó politikusa volt, a döntés őt is érintette.

A határozatot megelőzően a sárga pólós mozgalom látványos akciókba kezdett, például 2008 végén blokád alá vette a bangkoki repülőtereket (Hewison 2010). A demonstrálók követelései egyértelműek voltak: a pro-Thaksin párt mondjon le kormányzati szerepéről, az alkotmánybíróság pedig szüntesse meg azt a politikai szerkezetet, amely a „vörös pólós” oldalt tartotta kormányon (Bangkok Post, December 10, 2010). Noha a PPP-s politikusok és vörös pólós támogatók a bíróságot kettős mérce alkalmazásával vádolták – hiszen a Demokrata párt hasonló gyanús pénzügyi tranzakciói gyakran elkerülték az ilyen szankciókat (ld. CC Decision 9/2553/2010; CC Decision 10-11/2553/2010) –, a főbíróság mégis fenntartotta álláspontját.

Somchai eltávolítása és a PPP feloszlata után a parlamenti erőviszonyok gyökeresen átrendeződtek. A sárga pólós tiltakozók megkönnyebbülésére megszűnt a pro-Thaksin tábor kormányzati többsége, és megnyílt az út a Demokrata párt, illetve annak vezetője, Abhisit Vejajiva előtt, hogy katonai és elitközeli támogatással megalakítsa új kormányát (Hewison 2010). Ez a hatalmi átrendeződés tovább mélyítette a politikai polarizációt, hiszen a vörös pólós oldal a bíróságot tisztán politikai eszköznek tartotta, amelyet a királpárti–elitközeli érdekek érvényesítésére használnak (Kasian 2016; Naruemon 2016).

Az Alkotmánybíróság 2008-as határozatának hivatkozott jogi alapja az volt, hogy a PPP a választási törvényekkel ellentétesen járt el, és ez olyan súlyos alkotmányos vétségnek minősült, amely már a pártfeloszlata és a pártvezetői tisztségek (köztük a miniszterelnökség) megszüntetését is indokolta (CC Decision 20/2551/2008). Ezt a jogi eljárást a Samak Sundaravej elleni döntés (CC Decision 12-13/2551/2008) „előképeként” is lehet értelmezni, mivel Samak eltávolítása rövidebb idővel korábban már mutatta a CC határozott hajlandóságát a kormányzati befolyás gyakorlására (Dressel 2010, 681; Kla 2015, 265–295).

Bár a bíróság hivatalos indoklása pusztán alkotmányos és törvényességi megfontolásokra hivatkozott (Konstitúció 2007, sec. 237), a kritikusok szerint Somchai miniszterelnökségének derékba törése valójában politikai manőver volt. A sárga pólós elit körök egyértelműen ellenérdekeltek voltak abban, hogy a Thaksin-közeli (vörös pólós) csoport továbbra is irányítsa az országot (Khemthong 2016). A CC tehát ebben a helyzetben egyszerre volt a politikai válság bírósági „megoldója” és maga is a válság egyik szereplője (Truth for Reconciliation Commission of Thailand 2012).

A Somchai-ügy mindezek mellett megmutatta a CC azon képességét, hogy egyetlen döntéssel nemcsak a miniszterelnököt távolítsa el, de magát a kormányzó pártot is szétzilálja. A PPP-hez kötődő politikusokat – köztük Somchait – politikai tevékenységtől is eltiltották, ami hosszú távon is gyengítette a vörös pólós tábor intézményes jelenlétét (Mérieau 2016b). A CC ezen döntését sokan úgy értékelték, hogy a bíróság a demokrácia helyett egyfajta elit-vezérelte „igazságszolgáltatás” megvalósítására törekszik, amely a katonai és királyi elit (vagy a sárga pólós mozgalom) érdekeit szolgálja (McCargo 2005; Pongkwan 2011; Wiboon 2013).

A bíróság döntései, különösen a pártfeloszlata és a személyi diszkvalifikáció együtt, a demokratikus legitimitást megkérdőjelező módon változtatták meg az országos hatalmi viszonyokat (Piyabutr 2017). Noha a bíróság formálisan mindig normatív alapokra és alkotmányos előírásokra hivatkozott, a CC tevékenysége mögött egyre többen látták és látják a hagyományos, monarchikus elit- és katonai hálózatok hathatós befolyását (Mérieau 2017; Thongchai 2016). Somchai leváltása is hozzájárult ahhoz, hogy a sárga pólós erők megerősödjenek, és a két tábor – vörös és sárga – közötti megosztottság hosszú távon is fennmaradjon a thai politikában (Ungpakorn 2009;).

Mindez előrevetítette a bíróság további politikai szerepvállalását a 2010-es évek során, egészen a 2014-es újabb puccsig, amikor is az Alkotmánybíróság és a katonai junta közös erővel megakadályozta a Thaksin-hálózathoz kötődő kormányok stabilizálódását (Dressel 2015; CC Decision 3-4/2557/2014).

1.5 Yingluck Shinawatra (2014)

Yingluck Shinawatra 2011 júliusában, a Pheu Thai (PT) párt színeiben, egyértelmű többségi győzelmet szerzett, amelynek révén Thaiföld első női miniszterelnöke lett (McCargo 2005; Kasian 2016). Kormányzása kezdettől fogva ellenérzéseket szült a sárga pólós, királpárti és elitközeli politikai oldalon, hiszen Yingluckot közvetlenül testvére, Thaksin Shinawatra befolyásolt szövetségeseinek tekintették (Naruemon 2016). A sárga pólós csoportok – csakúgy, mint korábban – feljelentések, utcai demonstrációk és alkotmánybírói keresetek útján kíséreltek meg nyomást gyakorolni a kormányra (Khemthong 2014).

Az alkotmánybíró és a Yingluck-kormány közötti konfliktus fokozatosan bontakozott ki. Egyrészt a bíróság több alkalommal is alkotmányellenesnek nyilvánította a kormány kezdeményezéseit, másrészt a sárga pólós ellenzék rendszeresen a főbíróhoz fordult (Dressel 2015). A legfontosabb vitás területek közé tartoztak az alkotmánymódosítási kísérletek, amelyeket az alkotmánybíró – a 2007-es (katonai) alkotmány 68., illetve 237. szakaszára támaszkodva – megakadályozott, arra tekintettel, hogy az ilyen módosítások „a hatalom alkotmányos kereteinek megdöntését célozzák” (CC Decision 15-18/2556/2013; Decision 1/2557/2014; Khemthong 2017, 257–263). A helyzet önmagában érdekes, mivel a hivatkozott szakaszok egy esetleges alkotmánypuccs megelőzését voltak hivatottak szolgálni.

Közelítő fordításban a 68. szakasz kimondja, hogy senki nem gyakorolhatja az alkotmányban biztosított jogait és szabadságait oly módon, hogy azzal megdöntene (vagy veszélyeztetné) a demokratikus államrendet, amelynek élén a király áll. Amennyiben bárki olyan tevékenységben vesz részt, amely a fenti célt szolgálja (vagyis a demokratikus rend erőszakos megdöntésére, alkotmányon kívüli úton történő hatalomátvitelre irányul), bárki, aki erről tudomást szerez, beadvánnyal fordulhat a legfőbb ügyészhez (Attorney-General), aki kivizsgálja az ügyet, és indítványt nyújthat be az Alkotmánybíróhoz. Ha az Alkotmánybíró megalapozottnak találja a beadványt, elrendelheti a jogsértő cselekmény leállítását, valamint – ha úgy ítéli meg, hogy ez indokolt – feloszlathatja azt a politikai pártot, amelynek a jogsértő személy tagja.

A jelen témában az alkotmánypuccs megakadályozásának alaptörvénybe építése csak kitekintés, a valódi kérdés továbbra is az, hogy az alkotmánybíró felülvizsgálhatja-e az alkotmánymódosítást. A felülvizsgálat kiterjedhet-e a szubsztantív ellenőrzésre? Pokol Béla nyomán rögzíteni lehet, különös figyelemmel a kelsen-i alapokra, hogy a népszuverenitás figyelmen kívül hagyása nélkül az alkotmánybíróknak nincs lehetősége az alkotmánymódosítás tartalmi felülvizsgálatára. Az ilyen eljárás a hatalommegosztás elvének megsértésén túl gyakorlatilag politikai akaratképzővé emeli az alkotmánybírást, mivel – demokratikus rendszerekben – egyedül a sokmillió választóközösség, aki az alkotmányozó hatalommal rendelkezhet, másként fogalmazva a bírósági aktivizmus ezen a téren politikai hatalomátvitel lenne a bíróság részéről. Más kérdés, hogy amennyiben az alkotmány-módosítás során megsértik a jogalkotási eljárási szabályokat, az alkotmánybíró felléphet a helyes eljárás érdekében.

Yingluck másik meghatározó ütközése a bírósággal gazdasági természetű volt, különösen a nagyszabású infrastrukturális projektek és a rizsértékesítési program (rice pledging scheme) kapcsán. A jelen ügyben szintén felmerül, hogy az ilyen gazdasági döntések alkotmányosságának felülvizsgálata – például a 2 milliárd baht értékű vasúti projekt finanszírozása (CC Decision 3-4/2557/2014) – sértette-e a végrehajtó hatalom hagyományos mozgásterét, és a bíróság „önkényes beavatkozását” jelentette (Piyabutr 2017). Az alkotmánybíró itt is látszólag normatív alapon a költségvetési szabályokra és a 2007-es

alaptörvényben lefektetett eljárásokra hivatkozva döntött úgy, hogy a kormány törvénymódosításai és pénzügyi tervei nem felelnek meg az alkotmányos követelményeknek (Kla 2015, 265–295).

A helyzet 2013 végére válságosra fordult. A kormányellenes tüntetések Bangkok utcáin folytatódtak, és 2014 elején Yingluck előrehozott választásokat írt ki, remélve, hogy a voksolás – akárcsak 2011-ben – megerősíti a Pheu Thai legitimitását (Khemthong 2016). Ám a választásokat többen bojkottálták, számos körzetben szabotázsra került sor, így a bíróság végül megsemmisítette az eredményt (CC Decision 2/2557/2014). Az ítélet szerint a szavazás nem egyetlen napon zajlott le – ami ellentétes lett volna a 2007-es alkotmány szövegével –, továbbá a választás több technikai kritériumnak sem felelt meg (Khemthong 2016; International Crisis Group 2014).

Ezután jött a döntő lépés: a 2014. május 7-i határozat (CC Decision 9/2557/2014) kimondta, hogy Yingluck ügyvivő miniszterelnökként visszaélt a hatalmával a Nemzetbiztonsági Tanács főtákarának áthelyezésével kapcsolatos kormányzati döntés során (Dressel 2010, 679–680; Khemthong 2017). A bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy a személycserével Yingluck törvényt sértett, ezért megfosztották őt a miniszterelnöki tisztségétől.

Ez a döntés szerepet játszott abban, hogy nem sokkal később, 2014. május 22-én a hadsereg újabb puccsot hajtott végre (Bangkok Post, December 10, 2010). A hatalmat a Nemzeti Béke és Rendtanács (National Council for Peace and Order, NCPO) vette át, élén Prayuth Chan-ochával, megakadályozva a Pheu Thai kormány megerősödését (Kasian 2016; Naruemon 2016). A bíróság eközben passzívabbá vált, mivel a junta ideiglenesen felfüggesztette a parlament működését és az alkotmány több cikkelyét, ráadásul rendeleti úton kormányzott (Mérieau 2016b; Truth for Reconciliation Commission of Thailand 2012).

Yingluck eltávolítása kísértetiesen emlékeztet Samak Sundaravej és Somchai Wongsawat 2008-as menesztésére (CC Decision 12-13/2551/2008; CC Decision 20/2551/2008), amennyiben itt is az Alkotmánybíróság egy meglehetősen szűkre szabott jogértelmezésre támaszkodva semmisítette meg a kormány legitimitását (Khemthong 2017). Mindez része volt annak a hosszabb távú törekvésnek, melynek célja a Thaksin-közeli „vörös pólós” kormányok sorozatos meggyengítése, s helyükre a sárga pólós, királpárti-elitcsoportokat támogató kormányzat beiktatása (Hewison 2010).

Az alkotmánybíróság ilyen aktív szerepvállalása, különösen a kormányprogramok felülvizsgálata (például a rizsfinanszírozásról szóló törvények alkotmányellenessé nyilvánítása) és Yingluck gyors eltávolítása, nyilvánvalóvá tette, hogy a bíróság a politikai polarizáció közepette a sárga pólós oldalt támogatja (Panthip és Garoupa 2016, 16–17; Wiboon 2013). A bíróság folyamatosan élvezte a királyi-hadi elit támogatását, miközben a vörös pólós tábor a „kettős mérce” (double standard) gyakorlásával vádolta őket (Bangkok Post, December 10, 2010).

A Yingluck-kormány bukásának körülményei – az előrehozott választások megsemmisítése, a végrehajtó hatalmi jogkörök vitatott értelmezése és a miniszterelnök hatalomból való eltávolítása – ugyanakkor tovább mélyítették a thai társadalom megosztottságát (Pye és Schaffar 2008;). Yingluck távozása és a 2014-es puccs végleg megpecsételte a Thaksin-közeli

pártok kormányzati esélyeit a következő években, majd az új, 2017-es alkotmány tovább erősítette a bíróság pozícióját (Mérieau 2017, 148).

Összességében a Yingluck Shinawatra ellen hozott döntések egyfelől azt jelképezik, hogy a bíróság a 2006-os puccs után új, széleskörű jogkört gyakorolt a végrehajtó hatalom felett, másfelől pedig rávilágítanak arra, miként vált a bíróság a politikai újrendeződés egyik kulcsintézményévé. Az alkotmányosság védelmének jelszavával végrehajtott beavatkozása ugyan folyamatosan törvényi érvekre támaszkodott, ám a valóságban ezzel a sárga pólós-elit és a királyi, illetve katonai erők érdekét szolgálta (Dressel, Urribarri és Stroh 2017). Yingluck esetében tehát egyszerre került sor a miniszterelnöki jogkör gyakorlásának kritikájára, a politikai konfliktusok színpadán egyre bátrabbá váló bírósági szerep megerősítésére és a „vörös pólós” oldal támogatottságának megtörésére, ami végül a 2014-es pucshoz vezetett (Khemthong 2016). Az a körülmény, hogy az alkotmánybíróság az elitista háttér eszköze a Prayut Chan-O-Cha ügyben további fókuszot kapott.

1.6 Prayut Chan-O-Cha (2022.)

A 2014-ben katonai puccsal hatalomra került Prayut Chan-O-Cha miniszterelnököt 2022 augusztusában ideiglenesen felfüggesztették tisztségéből, miután az ellenzéki pártok megtámadták hivatali idejének törvényi korlátait. A kérdés azon múlt, hogy az alkotmány által engedélyezett nyolcéves időszakot mikortól kell számítani. Prayutot 2014-ben, a puccsot követően nevezték ki miniszterelnökké, de az új alkotmány csak 2017. április 6-án lépett hatályba. Az ellenzék érvelése szerint a nyolcéves határt a 2014-es beiktatástól kellene számolni, míg Prayut hívei szerint csak 2017-től, az alkotmány hatálybalépésétől.

A thaiföldi alkotmánybíróság hosszas vizsgálatot folytatott a kérdésben. A felülvizsgálat ideje alatt Prayutot felfüggesztették, így helyettese, Prawit Wongsuwan lépett ügyvivő miniszterelnökként a helyére, míg Prayut védelmi miniszteri funkcióját továbbra is megtartotta.

Végül 2022. szeptember 30-án a bíróság 6:3 arányban úgy határozott, hogy Prayut miniszterelnöki megbízatása a 2017-es alkotmány hatálybalépésétől számítandó, így nem lépte túl a maximális nyolcéves ciklust. A testület indoklásában kiemelte, hogy a hivatali idő kezdőpontját a jogszabályok egyértelműen a 2017-es dátumhoz kötik (lásd Constitutional Court Ruling No. 12–14/2565, 2022. szeptember 30.).

2. Dél-Korea

2.1 Bevezetés

A dél-koreai alkotmányos demokrácia történetében új mérföldkövet jelentett, amikor az Alkotmánybíróság helybenhagyta Park Geun-hye elnök alkotmányos felelősségre vonását, és felmentette őt hivatalából. Az ügy rávilágított arra, hogy Dél-Koreában – harminc évvel az 1987-es demokratikus átmenet után – az ún. „pláza-demokrácia” (vagy „agóra-demokrácia”) már intézményesült szintre ért, hiszen az elnök eltávolítását a Nemzetgyűlés indította el, majd

az Alkotmánybíróság jogi megfontolás alapján véglegesítette. Ezzel megerősítést nyert az Alkotmánybíróság, mint a hatalmi rendszer egyik kulcsfontosságú koordinátora.

A Park ellen történt eljárás során több mint 15 millió állampolgár fejezte ki békés tüntetéseken elégedetlenségét, követelve a köztársasági elnök távozását. A Nemzetgyűlés 234 igen szavazattal – elsöprő többséggel – fogadta el a vádemelési indítványt (impeachment), amelyet 2016 decemberében nyújtott be. Ezeket a hatalmas tiltakozó megmozdulásokat sokan a „2016/17-es gyertyás forradalomként” emlegetik, párhuzamba állítva az 1987. évi júniusi mozgalmakkal. Az elnököt végül az Alkotmánybíróság 2017 tavaszán egyhangú (8:0) ítéletével bocsátotta el hivatalából, hivatkozva arra, hogy Park törvényt és alkotmányt sértett, amikor saját (vagy bizalmasai) érdekeit magáncélból előnyben részesítette, miközben a hivatalos elnöki döntéseket zárt ajtók mögött hozta.

Ez a döntés egyszerre volt jogi és politikai jelentőségű. Megmutatta, hogy az Alkotmánybíróság nemcsak jogi szervezet, de politikai koordinátor is, hiszen a közvetlenül választott elnök eltávolításáról határozott a népakarat és az alkotmányosság nevében. Jongcheol Kim professzor szerint ez az ügy mintaszerűen szemlélteti a politikai döntések bírósági útra terelésének (judicialization of politics) intézményesült megvalósulását a dél-koreai alkotmányos keretek között, jóllehet „jurisztokráciáról” beszélni talán túlzásnak bizonyulna. Ez a tanulmány megpróbál vitába szállni ez utóbbi kijelentéssel.

A felelősségre vonás folyamata rámutatott arra, hogy a formálódó dél-koreai demokrácia egyik legnagyobb kihívása a korrupció elleni küzdelem folyamatos intézményesítése. Hiába épült ki az 1987-es rendszerben a közvetlen elnökválasztás, az ügyészség, a hírszerzés és az igazságszolgáltatás reformjának elmaradása folyamatos visszaélésekhez vezetett. Hasonlóan alulmaradtak a chaebolok (nagyvállalatok) reformjára tett erőfeszítések is, így kialakult a hatalom és az üzleti körök „kényelmes összefonódása” (money politics), amely hosszú ideig az autoriter korszak maradványa maradt.

2.2 Park Geun-hye (2017)

A Park Geun-hye és Choi Soon-sil körüli korrupciós botrány 2016/17 telén drámai módon forgatta fel a dél-koreai politikai életet. A folyamatosan gyarapodó bizonyítékok – többek között Choi állítólagos befolyásgyakorlása elnöki döntésekre, az elnöki beszédekhez és bizalmas dokumentumokhoz való hozzáférése – jelentős közfelháborodást váltott ki. A társadalmi tiltakozás mértékét jól érzékelteti, hogy a békés gyertyafényes demonstrációkon olykor milliós tömeg jelent meg (S. J. Lee, 2017; Shin & Moon, 2017). E nyomás hatására a parlament 2016. december 9-én elsöprő többséggel megszavazta Park felelősségre vonását (impeachment). A történet azonban ekkor még nem zárult le: a dél-koreai politikai berendezkedés sajátossága, hogy a végső szó az Alkotmánybíróságé, amelynek döntenie kell arról, vajon alkotmányos vagy jogsértő a vádindítvány. Végül 2017. március 10-én a bíróság egyhangúlag (8:0 arányban) megerősítette Park elmozdítását – ezzel a dél-koreai Alkotmánybíróság kulcsszereplővé vált a modern koreai demokrácia történetében.

A dél-koreai Alkotmánybíróság felállítása 1987-re nyúlik vissza, amikor a katonai diktatúra után új alkotmányt fogadtak el. Bár a politikai pártok, a civil társadalom és a média is fontos

szerepet játszanak az ország demokratizálódásában, maga az alkotmányos rend lefektetett egy olyan intézményt, amely felügyelheti a hatalmi ágak közötti egyensúlyt. Ebbe beletartozik az is, hogy az Alkotmánybíróság – bizonyos feltételek teljesülése esetén – képes az elnököt elmozdítani tisztségéből, ha a parlament impeachment-indítványt fogad el (Heo & Roehrig, 2018).

A Park-ügyben a parlament kezdetben eldönthette volna a kérdést: lévén hogy a Saenuri Párt (a kormányzó párt) 129 mandátummal rendelkezett, elméletileg képes lehetett volna megakadályozni a vádemelési indítványt. Ám a belső frakcióviszályok és a közvélemény elsöprő nyomása következtében a képviselők nagy része (234 fő) megszavazta a vádemelést (McCurry, 2017). Dél-Koreában azonban a parlament általi felfüggesztés csak ideiglenes: az elnöki tisztséget érintő impeachment jogerőre emelkedéséhez szükséges az Alkotmánybírósági megerősítés (Hong, 2018).

Ezen a ponton lépett be a képbe a dél-koreai Alkotmánybíróság, amelynek a Park-ügy súlyos társadalmi és politikai konfliktusai közepette pártatlannak, ugyanakkor a jogállamiság elveit maximálisan tiszteletben tartónak kellett maradnia. A dél-koreai jogszabályok szerint a bíróságnak 180 napon belül kell döntést hoznia, és legalább hat bíró egyetértésére van szükség ahhoz, hogy az elnököt elmozdítsák (Heo & Roehrig, 2018, 210. o.). 2017 elején azonban sajátos helyzet állt elő: időközben az egyik bíró nyugdíjba vonult, így csak nyolc bíró maradt a testületben. Park és támogatói politikai számításait erre a tényre is építették: vélekedésük szerint elegendő mindössze három bírót meggyőzni, hogy az impeachment elbukjon. Ez a stratégiájuk azonban kudarcot vallott, ugyanis a bíróság egyhangú döntéssel mondta ki, hogy Park „súlyosan megsértette az alkotmány szellemét”, továbbá „demokratikus és jogállami elveket” sértett a Choi Soon-silnek juttatott tisztázatlan előnyökkel (McCurry, 2017).

A döntés indoklása (lásd Constitutional Court Ruling, 2017. március 10.) rávilágított arra, hogy az elnök cselekményei nem csupán politikai vagy erkölcsi vonatkozásban kifogásolhatók, hanem közvetlenül ellentétesek az alkotmányi és törvényi kötelezettségeivel. A bíróság külön hangsúlyt fektetett arra, hogy Park akadályozta a törvényes vizsgálatokat, és a titkosszolgálati, illetve elnöki adminisztratív szerveket saját bizalmasai, így Choi vagy a személyi titkárok (Jeong Ho-seong és mások) javára mozgósította, sértve ezzel a közhatalom rendeltetését. Az elnök a bíróság megállapítása szerint megkísérelte „privát érdekeit közérdekként feltüntetni” (Hong, 2018, 45–47. o.).

A dél-koreai alkotmányos berendezkedésben – hasonlóan a litván rendszerhez - az Alkotmánybíróság képes ellenőrzést gyakorolni az elnöki hatalom felett, amennyiben felmerül a hatalommal való visszaélés gyanúja (Shin, 2021). Ez a kontroll korábban részben elméleti lehetőség volt, hiszen soha nem fordult elő, hogy egy demokratikusan választott elnököt alkotmánybírósági ítélet mozdítson el hivatalából. Park lett az első ilyen államfő, ami a bíróság intézményi jelentőségét történelmi távlatokban is emelte. Vélemények szerint a berendezkedés üzenete lényegében, hogy az elnöki mandátum sem állhat az alkotmány fölött, és ha a parlament megindítja a vádemelési eljárást, a bíróság alkotmányos mércét alkalmazhat a végső döntés meghozatalakor. Itt ismét a kialakított alkotmányos rendszer kritikájaként lehet megfogalmazni, hogy miért van szükség kivonni a végső döntésből a milliók általi akaratképzést, és testületre bízni az egyébként politikai következményekkel járó döntést.

A vizsgálat természetesen itt kétfelé ágazhat. A Park ügyben – ahogyan összes többi, alkotmánybíróság által alkalmazott felelősség megállapítás esetén, amelyhez nem társul pl. büntetőjogi felelősség – a tényállás és a szubszumálás ami miatt esetlegessé és akár önkényessé

válhat a döntés. Az alkotmány szellemének megsértése nem definiálható, tételes szabályt erre alkotni lehetetlen és szükségtelen is. Ezzel együtt ez azt is jelenti, hogy az erre épített döntés, amely formájában jogi, de hatásában politikai lesz, valójában a bírói hatalmi ág tértnyerését eredményezi.

A bírósági eljárás hat hónapot vett igénybe (2016. december – 2017. március). Ezalatt Park nem mutatott együttműködést: úgy vélte, hogy a bíróság összetétele konzervatív többségű, s emiatt hajlamos lesz politikailag az ő oldalára állni (McCurry, 2017). A valóságban azonban a bírók maguk is tisztában voltak az ügy társadalmi súlyával, és azzal, hogy egy elhúzó vagy megosztó döntés veszélyes zavargásokhoz vezethet. A politikai polarizáció már így is rendkívüli volt: a Park-párti tüntetők összeverekedtek a rendőrséggel, és attól sem riadtak vissza, hogy erőszakkal fenyegetessék az alkotmánybírákat (B.-E. Kim, 2017).

Amint a bíróság 2017. március 10-én egyhangúan kimondta Park alkalmatlanságát, rögtön kezdetét vette az előrehozott elnökválasztási folyamat (Hong, 2018). Az ítélet szerint az elnök „alapvetően aláásta a közvélemény bizalmát, és ellenkezett a népszuverenitás elvével, amelyet az alkotmány biztosít”. Az ítélet azt is rögzítette, hogy bár a közvélemény és a sajtó a politikai felelősséget sokszor már meghozta, a jogi felelősséget intézményes keretek között kellett érvényesíteni. Az Alkotmánybíróság szerint tehát nemcsak a politikai nyomásnak, hanem a jogállami garanciáknak is meg kellett felelni. A helyzet a jelen ügyben – szerencsés módon – az volt, hogy az elmozdítás mellett nagy tömegek kezdtek békés demonstrációba, így az alkotmánybíróság ítéletében kifejezhetette azt, hogy tulajdonképpen csak deklaráció szerepe volt, a politikai döntést a tömegek hozták meg, ha formálisan nem is ez történt.

A Park-ügy rávilágított arra is, hogy a dél-koreai Alkotmánybíróság szerepe a jövőben még hangsúlyosabbá válhat. Addig a testület főként törvényi alkotmányossági perekben vagy jogértelmezési kérdésekben hozott fontos határozatokat (Heo & Roehrig, 2018). Az elnök elmozdításával azonban egyértelműen bebizonyosodott, hogy az intézmény az elnöki rendszer ellensúlyaként is funkcionálhat, feltéve, hogy a parlament képes élni a felelősségre vonás jogával. Ez a folyamat – Park hatalmának összeomlása, a kormánypárt kettészakadása és a vádemelési eljárás – olyan jogállami precedenst teremtett, amely a későbbiekben is meghatározta Dél-Korea alkotmányos kultúráját.

A bíróság döntése tehát a koreai (és alapvetően bármely) fél-prezidenciális rendszer egyensúlyi elvét demonstrálta: ha a parlament kezdeményezi, az igazságszolgáltatás megállíthatja az elnöki hatalom túlkapásait. Shin szerint a döntés körüli politikai feszültségek, a tiltakozások és a Park-párti csoportok ellenállása mind azt mutatják, hogy ez a folyamat súlyos törésvonalakat is felszínre hozott, ugyanakkor hosszú távon megerősítette a dél-koreai demokratikus intézmények legitimitását (Shin, 2021). A kérdés itt is az, hogy a szükséges-e alkotmánybíróság legitimáló szerepe a demokratikus intézmények működéséhez azokban az esetekben, amikor tisztán politikai döntésről van szó.

III. Záró gondolatok – politikai állambíráskodás

A fentiekben ismertetett ügyekben és a háttérrel jelentő alkotmánybíróági döntésekben jól körvonalazhatók a jogi alkotmányosság és a politikai alkotmányosság közötti eltérések és azok közötti feszültség. A jogi alkotmányosság elmélete szerint a bírói testületek és a jogi érvelés állnak a szabadságjogok, az alkotmányos korlátok és a hatalommegosztás védelmének középpontjában, és a bírói felülvizsgálat jelenti a végső garanciát. A politikai alkotmányosság ezzel szemben a választott politikai intézményekbe és a demokratikus folyamatba helyezi a fő bizalmat mivel a népszuverenitás közvetlen érvényesülése adja a legfőbb legitimitást, és a parlament (valamint a közvélemény) képes a hatalmi visszaélések korlátjaként működni.

Ugyanakkor azt látni kell, hogy ez a feszültség nem légtüres térben mozog, a háttérben a bíróságok politikai térbe történő benyomulásának ideológiai mozgató okai vannak. Amint a Paksas vagy akár a Georgescu ügyekben is tapasztalható volt, a bírósági aktivitás akkor erősödött és aktiválódott, amikor a populistaként jellemzett, valójában konzervatív, szuverenista indíttatású politikus elleni megmozdulásra volt szükség olyan módon, hogy abba a politikai véleménynyilvánítás ne legyen képes beavatkozni.

A főbíróóságok Pokol Béla által is említett átpolitizálódása szemléletesen érzékelhető a fentiekben részletezett ügyekben. A globális hatalmi körök által érzékenyített bírák minden esetben – tulajdonképpen politikai ellenzékként – vették át a politikai döntéshozó szerepét, amikor arra lehetőség adódott. Ilyen módon az mondható, hogy egy következő réteggént jelenik meg a globális jurisztokrácia rendszerében (amelynek egyik védvonala az EJEB, másik intézményi támasza Velencei Bizottság) a nemzeti alkotmánybíróóságok általi, politikai motivációkkal áthatott elmozdítás, azaz a politikai állambíráskodás.

Az olyan rendszerekben, ahol az alkotmány ad lehetőséget az állambíráskodásra, mindig meg van ez esély, hogy a senki által nem választott és nem is kontrollálható testületek döntenek el végérvényesen a politikai küzdelmeket, kikapcsolva ebből a tömegek mozgatta demokratikus folyamatokat és a milliók által képviselt preferenciákat. Az ilyen módon működő alkotmánybíróóságok nem engednek teret a demokratikus véleménynyilvánításnak, a banktőke által képviselt globalista értékek érvényesülését segítik elő, jogi eszközöket alkalmazva, tapasztalatok szerint leginkább a szuverenista törekvések elnyomása érdekében.

Irodalomjegyzék

- Ackerman, Bruce The New Separation of Powers, 113 Harv. L. Rev. 633 (2000).
- B.-E. Kim (2017). *Pro-Park Protesters Clash with Police*. The Hankyoreh.
- Choe, S. H. (2016). *In a Scandal, Park Geun-hye's Ties to a Shamanlike Mentor*. The New York Times
- Csink Lóránt In. Az alkotmánybírósági törvény kommentárja Szerkesztette: Zakariás Kinga Budapest, Pázmány Press, 2022. 772. o.
- Deli Gergely: Észrevételek a jogi felelősség fogalmáról (IAS, 2007/3., 159-177. o. [1])
- Dressel, B. 2010. "Judicialization of Politics or Politicization of the Judiciary? Considerations from Recent Events in Thailand." *The Pacific Review* 23 (5): 671–691
- Dressel, B. 2015. "Courts and Judicialization in Southeast Asia." In *Routledge Handbook of Southeast Asian Democratization*, edited by W. Case, 268–282. Abingdon: Routledge
- Dressel, B., R. Urribarri, and A. Stroh. 2017. "The Informal Dimension of Judicial Politics." *Annual Review of Law and Social Science* 13: 413–430
- Duverger, Maurice A New Political System: Semi-Presidential Government, 8 Eur. J. Pol. ResEArch 165, 172 (1980).
- Harding, A. 2010. "The Constitutional Court of Thailand, 1998–2006: A Turbulent Innovation." In *New Courts in Asia*, edited by A. Harding and Penelope Nicholson, 122–140.
- Heo, U. & Roehrig, T. (2018). *South Korea's Impeachment and the Constitutional Court: Constitutional Politics in Action*. *Korean Journal of Defense Analysis*, 30(2), 205–221.
- Hewison, K., and Kengkij Kitirianglarp. 2010. "Thai-style Democracy: The Royalist Struggle for Thailand's Politics." In Ivarsson, S., and L. Isager. *Saying the Unsayable: Monarchy and Democracy in Thailand*, 179–202. Copenhagen: NIAS
- Hong, J. (2018). *Understanding the Constitutional Court Decision on Park Geun-hye's Impeachment*. *Korean Journal of Law and Society*, 12(1), 33–58.
- Huq Aziz, 'Legal or Political Checks on Apex Criminality: An Essay on Constitutional Design', *UCLA Law Review* 65 (2018): 1530.
- Hubert Smekal, Jaroslav Benak Ladislav Vyhnanek Through selective activism towards greater resilience: the Czech Constitutional Court's interventions into high politics in the age of populism *THE INTERNATIONAL JOURNAL OF HUMAN RIGHTS* 2022, VOL. 26, NO. 7, 1230–1251 <https://doi.org/10.1080/13642987.2021.2003337>
- Jaran Kosananan. 2013. [Illusion of the Thai Constitutional Court], Prachatai, November 26. Accessed March 4, 2018. <http://www.prachatai.com/journal/2013/11/49997>
- Kasian Tejapira. 2016. "The Irony of Democratization and the Decline of Royal Hegemony in Thailand." *Southeast Asian Studies* 5 (2): 219–237
- Kla Samudavanija. 2015. [Scope of Power and Duty of the Constitutional Court for Promotion of Democratic Rule and Protection of Civil Rights and Liberties]. Bangkok: King Prajadhipok's Institute
- Klein, J. 2003. "The Battle for the Rule of Law in Thailand: The Constitutional Court of Thailand." In *The Constitutional Court of Thailand. The Provisions and the Working of the Court*, edited by Amara Raksataya and J. Klein, 34–90. Bangkok: Constitution for the People Society.

- Khemthong Tonsakulrungruang. 2017. “Entrenching the Minority: The Constitutional Court in Thailand’s Political Conflict.” *Washington International Law Journal* 26 (2): 247–26
- Kūris Egidijus. „Politinių klausimų jurisprudencija ir Konstitucinio Teismo obiter dicta: Lietuvos Respublikos Prezidento institucija pagal Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimą— // *Politologija*. 1998. Nr. 1. P. 10–11,
- Lee S. J. (2017). *Civil Society and Democratic Consolidation in Korea*. *Journal of East Asian Studies*, 20(2), 179–203
- Leyland, P. 2008. “Thailand’s Constitutional Watchdogs: Dobermans, Bloodhounds or Lapdogs?” *Journal of Comparative Law* 2: 151–177
- McCargo, D. 2005. “Network Monarchy and Legitimacy Crisis in Thailand.” *The Pacific Review* 18 (4): 499–518
- McCurry, J. (2017). *South Korea’s Constitutional Court Upholds Park Geun-hye Impeachment*. *The Guardian*
- Mériau, Eugénie (2016): Thailand’s Deep State, Royal Power and the Constitutional Court (1997 -2015). *Journal of Contemporary Asia* (Vol. 46-) 2016 No. 3. 445-466. p
- Mériau, E. 2016a. “Thailand’s Deep State, Royal Power and the Constitutional Court (1997– 2015).” *Journal of Contemporary Asia* 46 (3): 445–466.
- Mériau, E. 2017. “The Legal-Military Alliance for Illiberal Constitutionalism in Thailand.” In *Politics and Constitutions in Southeast Asia*, edited by M. Buente and B. Dressel, 140–161. Abingdon: Routledge
- Moon, C. (2017). *Park Leaves a Divided South Korea*. *Foreign Affairs Online Commentary*
- Terry D. Clark & Eglė Verseckaitė, *PaksasGate: Lithuania Impeaches a President*, 52 PROBS. OF POST-COMMUNISM 16 (2005)
- Zoványi Nikolett[1]: A büntetőjogi és a polgári jogi felelősség jogkövetkezményeinek összevetése DOI 10.24169/DJM/2012/4/6
- Neuman, Gerald L. IMPEACHMENT, DISQUALIFICATION, AND HUMAN RIGHTS. *Columbia Human Rights Law Review*, 2023, Vol 54, Issue 2, p627
- Naruemon Thabchumpon. 2016. “Contending Political Networks: A Study of the ‘Yellow Shirts’ and ‘Red Shirts’ in Thailand’s Politics.” *Southeast Asian Studies* 5 (1): 93–113.
- Norkus Zenonas Lietuvos politinė raida: antrojo pokomunistinio dešimtmečio lyginamoji analizėm traipsnis įteiktas redakcijai 2011 m. rugpjūčio 26 d.
- Pasuk Phongpaichit, and C. Baker. 2004. *Thaksin: The Business of Politics in Thailand*. Chiang Mai: Silkworm Books
- Panthip Pruksacholavit, and N. Garoupa. 2016. “Patterns of Judicial Behavior in the Thai Constitutional Court, 2008–2014: An Empirical Approach.” *Asian Pacific Law Review* 24 (1): 16–35
- Perju, Vlad The Romanian double executive and the 2012 constitutional crisis - *I•CON* (2015), Vol. 13 No. 1, 246–278
- Pokol, Béla Szociológiaelmélet: Társadalomtudományi trilógia I. Budapest. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-104289>
- Pokol Béla Alkotmánybírászkodás. Szociológiai, politológiai és jogelméleti megközelítésben Kairosz Kiadó Budapest 2014.
- Pongkwan Sawatdipak. 2011.” [Constitutional Court: Credibility in Democratic System].” *Transform Thailand* (January). Accessed July 30, 2016. <http://transform.in.th/2011/01/constitutional-court/>

- Pye, O., and W. Schaffar. 2008. “The 2006 Anti-Thaksin Movement in Thailand: An Analysis.” *Journal of Contemporary Asia* 38 (1): 38–61
- Shin, K. (2021). *Corruption and Democracy in South Korea: The Impeachment of Park Geun-hye*. *Pacific Affairs*, 94(3), 397–422
- Shin & Moon (2017). *Candlelight Protests and the Fall of President Park*. *The Pacific Review*, 30(5)
- Simion Mihaela LIABILITY OF THE PRESIDENT IN LITHUANIA. THE CASE OF PRESIDENT ROLANDAS PAKSAS AGORA *International Journal of Juridical Sciences*, ISSN 1843-570X, E-ISSN 2067-7677 No. 4 (2013), pp. 206-210
- Trochev, A., and R. Ellett. 2014. “Judges and their Allies.” *Journal of Law and Courts* 2 (1): 67–91. Truth for Reconciliation Commission of Thailand
- Wiboon Chamcheun. 2013. [Constitutional Court and Due Process of Law]. Pachatai, December 3, 2013. Accessed May 5, 2018. <https://www.prachatai.com/journal/2013/12/50179>
- Tony Verheijen, *Romania*, in SEMI-PRESIDENTIALISM IN EUROPE, <https://doi.org/10.1093/0198293860.003.0010>
- Ungpakorn, G. 2009. “Class Struggle between the Coloured T-Shirts in Thailand.” *Journal of Asia Pacific Studies* 1 (1): 76–100.
- Worachet Pakeerut. 2012. [Ignite the Torch in the Wind]. Bangkok: Openbooks. Yap, P.-J. 2017. *Courts and Democracies in Asia*. Cambridge: Cambridge University Press
- Wiboon Chamcheun. 2013. “[Constitutional Court and Due Process of Law]. Pachatai, December 3, 2013. Accessed May 5, 2018.
- Yap, P.-J. 2017. *Courts and Democracies in Asia*. Cambridge: Cambridge University Press.

Internetes hivatkozások

<https://www.prachatai.com/journal/2013/12/50179>

<https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/paksas-litvania-elleni-ugye-3493204-1>

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-64>